

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 29-30 (1993)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 29-30 (1993)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' ΕΤΟΣ 9ο ΤΕΥΧΟΣ 29-30 ΠΡΕΒΕΖΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ..... Μ. ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ, Γ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ε. ΜΠΑΝΤΕΚΑ, Κ. ΤΣΑΪΜΟΥ, Ε. ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΗΣ, Ν. ΛΑΛΕΧΟΣ, Σ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ, Α. ΣΥΝΕΣΙΟΣ, Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
 ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ..... ΟΔ. ΜΠΕΤΣΟΣ, Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ, Ι. ΚΟΛΛΙΑΣ, Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΑΔ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΣΠ. ΣΤΑΜΟΥΛΑΚΗΣ
 ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ ..... Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ
 ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ..... Μ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, ΑΠ. ΜΠΕΝΑΤΣΗΣ
 ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ..... Γ. ΚΑΒΑΓΙΑΣ, Φ. ΜΠΑΣ, ΧΡ. ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ
 ΠΟΙΗΣΗ ..... ΣΤ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ, ΘΕΜ. ΚΑΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
 ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ ..... Γ. ΒΡΕΑΛΗΣ

Ιανουάριος - Δεκέμβριος 1993

Το Συρράκο και η Πρέβεζα

Γιώργος Μουστάκης

Copyright © 1970, Γιώργος Μουστάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μουστάκης Γ. (2022). Το Συρράκο και η Πρέβεζα. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (29-30), 73-98. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29538>

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
Ιστοριοδίφης

Το Συρράκο και η Πρέβεζα

Η προεπαναστατική κοινωνία του Συρράκου

Από το 17ο αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται στο Συρράκο, με τους ραφτάδες, αστική τάξη. Στα χρόνια της εθνικής αφύπνισης (1750-1821) η κοινωνία του Συρράκου ήταν στο σύνολό της αστική, σύμφωνα με τον όρο της κοινωνιολογικής επιστήμης, που τη θέλει να αποτελείται από βιοτέχνες, εμπόρους και μεταφορείς. Ανάλογα με τις ανάγκες και τις συνθήκες αυτής της τάξης διαμορφώθηκε και η δόμηση του οικισμού. Σ' αυτή την απότομη πλαγιά ήταν πυκνοδομημένα περισσότερα από πεντακόσια σπίτια. Σήμερα έχουν απομείνει περίπου εκατόν είκοσι.

Από συζήτηση ομάδας ιστορικών, που έγινε το Μάρτη του 1985, με αφορμή την εθνική επέτειο, με θέμα την ελληνική αστική τάξη, σημειώνω τα εξής:

Σακελλαρίδης: «Η αστική τάξη, που είχε δημιουργηθεί λίγα χρόνια πιο μπροστά, δρομολόγησε την επανάσταση». Όλοι τους συμφώνησαν στη θέση αυτή.

Μοσκώβ: «Έχουμε δυο πόλους ανάπτυξης της αστικής τάξης. Ο ένας στη βόρειο Ελλάδα, όπως τα Γιάννενα, που η οικονομία αναπτύχθηκε ισόρροπα, κτηνοτροφία, γεωργία, βιοτεχνία, εμπόριο. Ο άλλος αναπτύχθηκε στη νότιο Ελλάδα, με δυο κλάδους. Ο ένας στην βόρειο Πελοπόννησο, επεξεργασία και εμπόριο σταφίδας και ο άλλος στα ναυτικά νησιά, εμπόριο, μεταφορές. Θεωρώ δε ότι ο πρώτος πόλος, που προηγήθηκε, είναι κοινωνιολογικά πιο αστικός, βιοτεχνία, εμπόριο».

Παναγιωτόπουλος: «Τα Γιάννενα είχαν μόνο εμπόριο και βιοτεχνική παραγωγή όση χρειαζόνταν η ντόπια κατανάλωση. Τη βιοτεχνική παραγω-

γή και το εμπόριό της, την είχαν τα ορεινά χωριά».

Ορεινά με βιοτεχνική παραγωγή και εμπόριο στην Ήπειρο ήταν μόνο τα βλαχοχώρια της Πίνδου. Ο Παναγιωτόπουλος έφτασε στην καρδιά του θέματος. Από το διάλογο όμως αυτόν προέκυψε ότι η ιστορική έρευνα, που τελευταία άρχισε να επεκτείνεται στην οικονομική και πολιτιστική ιστορία, μόλις τώρα αγγίζει την οικονομική ιστορία των ορεινών χωριών τα οποία συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων και στην απελευθέρωσή τους.

Ο Αχ. Γ. Λαζάρου, που έχει ιδιαίτερα ασχοληθεί με την ιστορία της βόρειας Ελλάδας, στο χρονικό του βορειοηπειρωτικού ζητήματος, σε αναφορά του για τον Σπ. Λάμπρο, γράφει ότι «κατάγεται από ονομαστό Βλαχοχώρι της Ηπείρου με εκπληκτική συμβολή στην αναγέννηση της Ελλάδος». Ο Α. Λαζάρου με τέσσερις λέξεις εκφράζει την ιστορική πραγματικότητα για τις Καλαρρύτες. Τη δίδυμη αδελφή του Συρράκου, κατά τον Σπ. Λάμπρο.

Η κοινωνική και οικονομική συγκρότηση του Συρράκου ήταν συνεπτυγμένη γύρω από δυο άξονες, το νοικοκυριό και την κοινότητα. Η τοπική αυτοδιοίκηση, απαλλαγμένη από πολιτικές επιρροές, και με δικούς της οικονομικούς πόρους, εκτελούσε έργα και ρύθμιζε οτιδήποτε αφορούσε το χωριό και τους κατοίκους του. Στα ορεινά αυτά χωριά η τοπική αυτοδιοίκηση μαζί με την εκκλησία ήταν το ελληνικό κράτος. Οι Τούρκοι ενδιαφέρονταν μόνο για την είσπραξη των φόρων.

Το νοικοκυριό, εργαστήριο της

βιοτεχνίας των μαλλίνων υφασμάτων, εκάλυπτε όλες τις κοινωνικές, ηθικές, συναισθηματικές, οικονομικές ανάγκες της οικογένειας «και δια τούτο οι πλείστοι των πεπειραμένων εμπόρων και παρ' ημίν εισέτι, ως κριτήριο του καλού ή κακού τέλους εμπορικού τινός καταστήματος, έχουσι την οικογενειακήν και μόνην οικονομίαν του εμπόρου τούτου».

Οι αρχές διαμορφώθηκαν τότε, δημιούργησαν μια στέρεα κοινωνία και συνέβαλαν στην πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξή της.

Προέκταση της κοινωνίας του Συρράκου ήταν όλοι εκείνοι που δούλευαν στην Ευρώπη. Η ζωή στα ξένα έδενε ακόμα πιο πολύ τους ανθρώπους και παράλληλα με τις πολλές «συντροφίες» και συνεργασίες, ο ευρύς χώρος στον οποίο δούλευαν, βοήθουσε στην ελαχιστοποίηση της ανταγωνιστικότητας στις εμπορικές και άλλες δραστηριότητές τους. Φυσικό ήταν, οι ραφτάδες και οι έμποροι, που ζούσαν στην Ευρώπη, να δέχονται και να αφομοιώνουν διάφορα πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία έφερναν στον τόπο τους. Έτσι τα ενδιαφέροντά τους έφταναν πιο πέρα από τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες.

Ο Σπ. Λάμπρου γράφει: «Αλλ' οι μεγάλοι εμπορικοί οίκοι δεν περιορίζοντο εις την χρηματολογία, επροστάτευαν δε παντοειδώς τα γράμματα, τας τέχνας και την κατωτέραν βιομηχανίαν. Εν τοις οίκοις της Ιταλίας επιλοξενούντο φιλοτίμως επί μακρόν χρόνον οι εν τη ξένη σπουδάζοντες Ηπειρώται. Και τοιαύτης ευγενούς φιλοξενίας αναμνήσεις εγλύκαιναν το γήρας διδασκάλων του

έθνους οίοι ο Ασώπιος και ο Φιλιτάς. Οι περιηγηταί διηγούνται, ότι ευρίσκοντο εν Καλαρρύταις και εν Συρράκω πολλοί ομιλούντες ξένας γλώσσας και έχοντες βιβλιοθήκας πλουσίας γαλλικών και ιταλικών βιβλίων επαρκούσας εις πάσαν μελέτην περί της ελληνικής φιλολογίας» ("Λόγοι και άρθρα 1872-1900", σελ. 520).

Με πρωτοβουλία της καινούργιας ελληνικής αστικής τάξης, διαμορφώθηκε η θέληση να οργανωθούν οι Έλληνες για ένα ενιαίο κράτος. Η τάξη αυτή είδε τη λύση του εθνικού προβλήματος με επανάσταση και προχώρησε με τη Φιλική Εταιρία. Οι Συρρακιώτες, πρωτοπόρο τμήμα της ελληνικής αστικής τάξης στο εσωτερικό και το εξωτερικό, απ' όπου ξεκίνησαν οι διεργασίες για την προετοιμασία της επανάστασης, συμμετείχαν ολόψυχα σ' αυτές και όταν ήλθε η ώρα έκαναν τη μεγαλύτερη αποκοτιά, που έγινε κατά την επανάσταση.

Στα Γιάννενα του Αλή Πασά, οι δυο φιλικοί Συρρακιώτες γιατροί, Ιωάννης Κωλέττης και Ιωάννης Τσαπρασλής, με μεγάλο κίνδυνο εργάστηκαν για την επανάσταση. Ο Δημήτριος Καρατζένης στο βιβλίο του "Επανάστασις και καταστροφή των Καλαρρυτών και του Συρράκου" γράφει για τον Ιωάννη Τσαπρασλή: «*Εκ των πρώτων εμυήθη εις το μυστικό της Φιλικής Εταιρίας. Το καλοκαίρι του 1817 κατήλθεν εις την Λευκάδα και συνηντήθη με τον φίλον του, από το εξωτερικόν ακόμη, Ιωάννην Ζαμπέλην, τον οποίον εμύησεν εις την*

φιλικήν Εταιρίαν». Ο Ι. Κωλέττης, αναδείχθηκε ο μεγαλύτερος πολιτικός της εποχής του, και είναι ο πατέρας της Μεγάλης Ιδέας, η οποία κυριάρχησε στα πολιτικά πράγματα του τόπου πολλά χρόνια και κατέρρευσε το 1922 στη Μικρά Ασία.

Ο όρος Μεγάλη Ιδέα, ως σύστημα πολιτικό, δημιουργήθηκε και οριοθετήθηκε γεωγραφικά και ιδεολογικά στην Εθνοσυνέλευση του 1844 αμέσως μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου, από τον Ι. Κωλέττη.

Στις 14 Ιανουαρίου 1844 στη συζήτηση του άρθρου 3 του συντάγματος, που αναφέρονταν στους "αυτόχθονες" και τους "ετερόχθονες" και συγκεκριμένα στον ορισμό του Έλληνα πολίτη, ο Ι. Κωλέττης στην αγόρευσή του τόνισε: «*Δια την γεωγραφικήν αυτής θέσιν η Ελλάς είναι το Κέντρον της Ευρώπης, ισταμένη και έχουσα εκ μεν δεξιών την Ανατολήν, εξ αριστερών δε την Δύσιν. Προώρισται να φωτίση δια της αναγεννήσεως αυτής την Ανατολήν, ως δια της πτώσεως αυτής εφώτισε την Δύσιν. Εν ονόματι της μεγάλης ταύτης ιδέας είδον πάντοτε τους πληρεξουσίους του έθνους να συνέχονται δια να αποφασίσωσιν ουχί πλέον περί της τύχης της Ελλάδος, αλλά ολοκλήρου του Ελληνικού Έθνους*». (Ιστορία Ελ. Εθ. Εκδ).

Οι δυο αυτοί σημαντικοί άνδρες συνεργάστηκαν με τους προκρίτους του Συρράκου για την προετοιμασία της επανάστασης. Πρόεδρος της Κοινότητας τότε ήταν ο Κωνσταντίνος Στεροδήμος¹, ο οποίος μετά την

1. Η οικογένεια Στεροδήμου, μετά την επανάσταση εγκαταστάθηκε στο Αγρίνιο, γόνος αυτής ο Στράτος, προ του πολέμου διορίσθηκε προϊστάμενος του Χημείου και έζησε στην

καταστροφή του χωριού, συνέχισε τον αγώνα μαζί με τον κουινιάδο του Ιωαν. Ντουραμάνη και άλλους συγχωριανούς του, όπως πιστοποιούν μετά το θάνατό τους τρεις Σουλιώτες οπλαρχηγοί και συγχωριανοί τους. «Ο αποβιώσας Κωνσταντίνος Στεροδήμος εκ Συρράκου της Ηπείρου, Κουτσάμπασης ων (Δήμαρχος) της κωμοπόλεως, τεθείς την 6ην Ιουλίου 1821 επικεφαλής των συμπολιτών του, συνεκέντρωσε μετ' αυτού το πλείστον μέρος και οπλισθείς μετ' αυτών, ύψωσε την σημαίαν της Επαναστάσεως οδηγήσας αυτούς προς αντίκρουσιν της στρατιωτικής Οθωμανικής δυνάμεως, ήτις ήτο συγκεντρωμένη εντός και εκτός της ρηθείσης πόλεως τους μεν ηνάγκασαν διά των όπλων να μεταβώσιν εις Ιωάννινα, μετά των δε μαχόμενος επί πολλάς ώρας υπεχώρησεν. Όθεν επήλθεν η καθ' ολοκληρίαν καταστροφή δια του πυρός της κωμοπόλεως Συρράκου. Έκτοτε δε εισήλθεν εις τον στρατιωτικόν αγώνα και επαρευρέθη εις διαφόρους μάχας.

Εν Αγγρινίω τη 23 Μαρτίου 1865

Οι συγχωριανοί: Αν. Φαρμάκης,

Ν. Δαβαρούκας, Αν. Πομότης

Οι οπλαρχηγοί: Ν. Ζέρβας,

Αθ. Κουτσονίκας, Ν. Μπότσαρης »

Οι ίδιοι Σουλιώτες οπλαρχηγοί βεβαιώνουν για τον κουινιάδο του Ιωάννη Ντουραμάνη, που σκοτώθηκε στην έξοδο του Μεσσολογίου το 1826, ότι «κακώς γράφεται εις τους πίνακας ότι ο αδελφός της Ιωάν. Ντουραμάνης είναι Σουλιώτης, ενώ κατάγεται από το Συρράκον Ηπείρου.

Το λάθος προέκυψε εκ του ότι ούτος υπηρέτει πάντοτε υπό Σουλιώτας οπλαρχηγούς και κατά την έξοδον του Μεσσολογίου υπό τον συνταγματάρχην Γεώργιον Λάμπρου Ζέρβαν».

Ο πρόκριτος του Συρράκου Κωνσταντίνος Βάγγος, συνέχισε τον αγώνα του στην Πελοπόννησο, όπως πιστοποιούν τέσσερις πρωταγωνιστές της επανάστασης: «Οι υποφαινόμενοι πιστοποιούμεν ευσυνειδήτως, ότι ο Κωνσταντίνος Βάγγος εκ Συρράκου της Ηπείρου, αφήσας την πατρίδα του και την όχι ευκαταφρόνητον κινητήν και ακίνητον περιουσίαν του άμα ήχησεν ο υπέρ ανεξαρτησίας αγών εις Ελλάδα, έλαβε τα όπλα κατά του εχθρού επικεφαλής πάντοτε στρατιωτών, εδούλευσεν στρατιωτικώς επ' όλον το υπέρ αυτής στάδιον και παρευρέθη εις την πολιορκίαν Τριπόλεως και έφοδόν της ως και την του Ναυπλίου, εις όλας τας κατά του Δράμαλη μάχας εις Αργολίδα και κατά των Αράβων εις το Μεσσηνιακόν φρούριον. Ήδη αποκατεστάθη ως δημότης Τριπόλεως με πολυάριθμον οικογένειαν δυστυχώς άστεγον».

Ναύπλιον 29-2-1846 Χριστ. Περραιβός, Χριστ. Χατζηπέτρος, Γ. Δυοβουνιώτης, Χατζηχρίστος»

Σε μια εποχή που, όσοι μπορούσαν, προσπαθούσαν να ασφαλίσουν τις οικογένειές τους σε μέρη ασφαλή όπως στα Ιόνια νησιά και την Ιταλία, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Χριστ. Ζαλοκώστα ο οποίος έκλεισε την επιχείρησή του στο Λι-

---

Πρέβεζα πολλά χρόνια. Παντρεύτηκε την Πηνελόπη Κωστή Μπάλκου, εγγονή από μάνα του Συρρακιώτη Κωνσταντίνου Πάλιου. Δεν άφησαν απογόνους.

βόρνο, πήγε στη Μασσαλία, αγόρασε πυρομαχικά και μαζί με τα παιδιά του έφτασε στο Μεσολόγγι. Στον Πύργο βρήκε και τη σύζυγό του Αικατερίνη. Μετά ένα χρόνο πέθανε και τα παιδιά του, ο ποιητής Γεώργιος 16 χρονών, μπήκαν στο στρατιωτικό βίο τον οποίο συνέχισαν και μετά την επανάσταση.

Αναφέρθηκα επιλεκτικά σ' αυτούς τους Συρρακιώτες της εποχής εκείνης, οι οποίοι όχι μόνο συνέβαλαν να οδηγηθεί ο τόπος στην επανάσταση, αλλά ηγήθηκαν αυτής. Μετά το ολοκαύτωμα των δυο χωριών, μαζί με πολλούς άλλους κατέβηκαν στην επαναστατημένη Ελλάδα και συνέχισαν τον αγώνα, σ' όλα τα επίπεδα, με συνέπεια και πίστη μέχρι τέλους.

Στα αρχεία του κράτους υπάρχουν πιστοποιητικά δράσης αρκετών Συρρακιωτών αγωνιστών, οι οποίοι έμειναν στην ελεύθερη Ελλάδα και ζούσαν τη δεκαετία του 1840.

Επανάσταση και καταστροφή του Συρράκου

Η τολμηρότερη επαναστατική ενέργεια, που έγινε το εικοσιένα, ήταν η επανάσταση των Καλαρρυτών και του Συρράκου. Οι συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή ήταν οι χειρότερες. Κοντά στα δυο χωριά είχε συγκεντρωθεί μεγάλο τουρκικό στράτευμα και πολεμούσε τον Αλή Πασά, με αρχιστράτηγο τον Χουρσίτ Πασά της Πελοποννήσου, ο οποίος κρατούσε ομήρους οκτώ άνδρες από κάθε χωριό, μεταξύ αυτών και τον Δήμο Κρυστάλλη, προπάππο του ποιητή.

Ο μεγάλος ιστορικός της επανά-

στασης του Εικοσιένα Δ. Κόκκινος γράφει: «Αλλ' η τολμηρότερα επαναστατική ενέργεια ήτο η γενομένη εις τας Καλαρρύτας και το Συρράκον. Αι κωμοπόλεις αυταί ήσαν κέντρα ελληνικά. Ο πληθυσμός των ήτο αμιγής. Αι Καλαρρύται κατοικούντο από εξακοσίας ογδόντα ελληνικάς οικογενείας και το Συρράκον από επτακοσίας πενήντα. Εμπόριον και βιομηχανία είχαν αναπτυχθή και τας κατέστησαν πλούσιαι. Ο πλούτος αυτός εδημιούργησεν εκεί καλλιεργημένην ελληνικήν κοινωνίαν, και όταν η Φιλική Εταιρία προσεπάθησε ν' αφυπνίση τα εθνικά ιδεώδη ανά την Ελλάδα, ευρήκεν εις τας Καλαρρύτας και το Συρράκον πρόθυμον ακοήν. Δεν υπήρχον εκεί άνθρωποι των όπλων, αλλ' είχαν διαμορφωθεί Έλληνες ποθούντες την ελευθερίαν και την αποτίναξιν του τουρκικού ζυγού».

Για να στηρίξουν στρατιωτικά την επανάσταση, ο Ιωάννης Κωλέττης και οι προεστοί του χωριού, μαζί με τους Καλαρρυτιώτες, συνεννοήθηκαν με τον Μάρκο Μπότσαρη και κατέστρωσαν σχέδιο δράσης, με το οποίο αφ' ενός μεν θα προστατεύονταν τα δυο χωριά αφ' ετέρου δε θα επετίθεντο εναντίον του τουρκικού στρατοπέδου. Με το σχέδιο αυτό οι οπλαρχηγοί, Γιαννάκης Ράγκος, Μήτρος Γώγου Μπακόλας, Μήτρος Κουτελίδας και ο Ν. Στουρνάρης θα κατελάμβαναν τις Καλαρρύτες και το Συρράκο, ο Γώγος Μπακόλας και ο Γιαννάκης Κουτελίδας τα Κατσανοχώρια. Ο Μάρκος Μπότσαρης θα επιχειρούσε δια της πεδιάδας επίθεση κατά του σουλτανικού στρατεύματος.

Η εκτέλεση του σχεδίου αυτού

ματαιώθηκε. Ο Μάρκος αναγκάστηκε να φύγει για το Σούλι, γιατί οι Τσάμηδες κατεπάτησαν τη συμφωνία που είχαν πρόσφατα υπογράψει και εισέβαλαν στο Σούλι. Κατόπιν αυτού οι άλλοι οπλαρχηγοί αδράνησαν και ο Δ. Κόκκινος συνεχίζει: «*Αλλ' οι Καλαρρυτιώται και οι Συρρακιώται δεν ήσαν ήσυχoi πλέον, εβιάζοντο να επαναστατήσουν. Τούτο ήτο παράτολμον, διότι το στρατόπεδον των Ιωαννίνων δεν ήτο μακράν και ο Χουρσίτ διετήρει εκεί, δια την εξασφάλισιν της συγκοινωνίας των Ιωαννίνων και της Θεσσαλίας, δύναμιν από επτακοσίους πενήντα Αλβανούς υπό τον Τουρκαλβανόν Ιμβραήμ Πρεμέτην. Παρά την απειλήν εν τούτοις των εντός των κωμοπόλεων ενόπλων Τούρκων και παρά τον από τον Χουρσίτ κίνδυνον, οι Καλαρρυτιώται και οι Συρρακιώται, απεφάσισαν να επαναστατήσουν*».

Οι οπλαρχηγοί, προκειμένου να εκδηλωθεί η επανάσταση στις Καλαρύτες και το Συρράκο, θεώρησαν απαραίτητο να καταλάβουν το συγκοινωνιακό κόμβο της Πλάκας και να εκδιώξουν από την περιοχή της τους Τουρκαλβανούς στρατιώτες του Τοπάλ Γαρδίκη. Γι' αυτό επιτέθηκαν και ύστερα από σκληρή σύγκρουση κατέλαβαν τις θέσεις που είχαν οι εχθροί και πέτυχαν λαμπρή νίκη, με την οποία αναπτερώθηκαν οι ελπίδες για καλή έκβαση του παράτολμου εγχειρήματος των δυο χωριών.

Αμέσως όμως μετά την κατάληψη της Πλάκας άρχισαν οι ατυχίες. Γεγονότα που συνέβησαν σε μακρινές περιοχές, επηρέασαν την πορεία και την τελική τύχη της επανάστασης. Ο Μάρκος Μπότσαρης αναγκά-

στηκε να πάει στο Σούλι και ο Γώγος Μπακόλας στο Πέτα. Μετά την απομάκρυνση των δυο κυριότερων αυτών οπλαρχηγών, οι υπόλοιποι αδράνησαν. Τα πράγματα όμως ακολούθησαν τη δική τους δυναμική και η επανάσταση εκδηλώθηκε.

Μετά τη νίκη της Πλάκας, οι όμηροι προεστοί των δυο χωριών γνώριζαν ότι θα ακολουθήσει η επανάσταση και αυτοί θα υποστούν τις συνέπειες, γι' αυτό δραπέτευσαν από το τουρκικό στρατόπεδο των Ιωαννίνων. Κοντά στη Γέφυρα του Παπαστάθη, συνάντησαν τον οπλαρχηγό Ιωάν. Ράγκο, που είχε μαζί του 30 άνδρες και πορεύονταν προς το Κράψη και τη Γότιστα να ξεσηκώσει τους κατοίκους τους, για να μεγαλώσει τη δύναμή του, γιατί σε όλη την περιοχή, μόνο αυτά τα χωριά διέθεταν ανέκαθεν οπλοφόρους άνδρες.

Με πρωτοστάτη τον Καλαρυκιώτη Δημ. Φεγγάρη οι μέχρι προ ολίγου όμηροι, έπεισαν τον Ι. Ράγκο να γυρίσει μαζί τους στις Καλαρύτες και να κηρύξουν την επανάσταση. Έφτασαν εκεί την 1η Ιουλίου. Το χωριό αιφνιδιάστηκε, η επανάσταση όμως κηρύχθηκε. Η τουρκική φρουρά υπό τον Ι. Πρεμέτη πολιορκήθηκε σε πέντε μεγάλα σπίτια. Αλλάζανε συνεχώς πυροβολισμούς και αμφότεροι περίμεναν βοήθεια. Την επομένη και μεθεπομένη ημέρα, οι οπλαρχηγοί Μήτρος Γώγου Μπακόλας, Μήτρος Κουτελίδας και Νικ. Στουρνάρης, οι οποίοι σύμφωνα με το σχέδιο θα έπρεπε να προστατέψουν τα δυο χωριά, έστειλαν περίπου 50 άνδρες, δύναμη πολύ μικρή για το εγχείρημα αυτό.

Αμέσως μετά τις Καλαρρύτες κη-

ρύχθηκε η επανάσταση και στο Συρράκο χωρίς καμία βοήθεια ή ξένη παρουσία. Πολιορκήθηκε η φρουρά από τους κατοίκους του, όλοι περίμεναν ενισχύσεις και η αβεβαιότητα αυξάνονταν γιατί η κάθε πλευρά δεν ήξερε τί περίμενε η άλλη.

· Ο ιστορικός Σπ. Τρικούπης γράφει για τα γεγονότα αυτά: «*Βουλὴν ἔβαλαν να αποστατήσουν και προσκάλεσαν κρυφίως εις βοήθειάν των τον οπλαρχηγό Γιαννάκη Ράγκον, απέκλεισαν δύο περίπου εβδομάδας προ της μάχης του Πέτα τους υπό τον Πρεμέτην εντός τινών οικιών και τους ηνάγκασαν μετά δέκα ημέρας να αποχωρήσουν αβλαβώς υπό συνθήκας*».

Ο Κώστας Κρυστάλλης γράφει για τις συνθήκες αυτές: «*Τότε ετοιμάσθησαν και οι κάτοικοι του Συρράκου και των Καλαρρυτών να φονεύσωσι τους πολιορκούμενους Τουρκαλβανούς, αλλά ηρωϊκοτάτη αξιοσημείωτος επιστολή αποσταλείσα την 4ην Ιουλίου μηνός, παρά του αρχηγού των φρουρών Ιμβραήμ Πρεμέτη, διά του Κων/νου Τουρτούρη προς τους προεστούς των δύο κωμοπόλεων, ότι επροτίμων να αποθάνωσι πάντες παρά να παραδοθώσιν εις σφαγήν, μετέτρεψε ευθύς την απόφασιν αυτών, οίτινες φοβηθέντες πρόωρον καταστροφήν, αντί να τους φονεύσωσιν αφήκαν αυτούς ελευθέρους να επιστρέψωσιν εις Ιωάννινα, μετά πολιορκίαν δώδεκα όλων ημερών, συνοδεύσαντες μάλιστα αυτούς, ίνα διέλθωσιν απείρακτοι κατά τους διαφόρους μέχρι του Αράχθου σταθμούς των επαναστατών*». Στη συνέχεια ο Κ. Κρυστάλλης παραθέτει το γράμμα του Ιμβ. Πρεμέτη.

Η επαναστατική αυτή εστία, στο πλευρό του τουρκικού στρατοπέδου, η οποία μπορούσε να επεκταθεί και να προκαλέσει πολλά στρατιωτικά προβλήματα, ήταν πρόκληση προς την τουρκική στρατιωτική ηγεσία και επικίνδυνη, γιατί θα προκαλούσε την οργή του Σουλτάνου εναντίον της.

Ο Χουρσίτ, όταν επληροφορήθη τα γενόμενα, εξωργίσθη για το τόλμημα των Ελλήνων των Καλαρρυτών και του Συρράκου και απέστειλε αμέσως τον Ισμαήλ Πασά Πλιάσσα με ισχυρή δύναμη για να τους τιμωρήσει.

Ο Ισμαήλ Πλιάσσα ενήργησε κεραυνοβόλα. Με 7.000, κατ' άλλους με 4.000 άνδρες μέσα σε λίγες ημέρες βρέθηκε από την Άρτα στον Δρίσκο. Εκεί το απόγευμα της 6ης Ιουλίου τον συνάντησε ο Ι. Πρεμέτης με τις φρουρές των δυο χωριών, των οποίων η δύναμη κατά τον Ιωάν. Μακρυγιάννη ανέρχονταν σε τριακόσιους άνδρες και με διαταγή του αρχιστρατήγου εντάχθηκαν στη δύναμή του.

Όταν έφτασαν στο Συρράκο οι πληροφορίες ότι στον Δρίσκο είναι τουρκικός στρατός, οι Συρρακιώτες αποφάσισαν να αντισταθούν και με ένοπλες ομάδες τους κατέλαβαν θέσεις στρατηγικές.

Ο Πλιάσσα, που γνώριζε ότι ο δρόμος προς το Συρράκο και τις Καλαρρύτες περνούσε από πολύ οχυρές θέσεις, για να μη καθυστερήσει και εμπλακεί σε περιπλοκές και απώλειες, ενήργησε στρατηγικότατα. Προσεταιρίσθηκε ένοπλους κατοίκους της Γότιστας, οι οποίοι αμέσως τη νύχτα της 6ης προς τη 7ην Ιουλίου, από αφύλακτες διαβάσεις, πέρα-

σαν μεγάλο τμήμα του τουρκικού στρατού από την οροσειρά της Πρίζας και βρέθηκαν αιφνιδιαστικά στις πλάτες του Συρράκου. Εκεί οι Συρρακιώτες έδωσαν δυο μάχες με τις εμπροσθοφυλακές του τουρκικού στρατού, στις θέσεις που από τότε λέγονται Απάνω και Κάτω Πόλεμος.²

Από την στιγμή, που οι Τούρκοι πέρασαν την οροσειρά, η κατάληψη και καταστροφή των δυο κωμοπόλεων ήταν θέμα ωρών. Στόχος πλέον των επαναστατών ήταν να κερδίσουν χρόνο για να αποφύγουν οι κάτοικοι την αιχμαλωσία και το θάνατο.

Την ίδια μέρα το άλλο τμήμα του τουρκικού στρατού έφτασε στη θέση "Χαλάσματα". Έγινε συμπλοκή, η ομάδα όμως των Συρρακιωτών αναγκάστηκε να οπισθοχωρήσει και να ανεβεί στον Άγιο Γεώργιο. Οι Τούρκοι τους ακολούθησαν και όταν έφτασαν στην οχυρή αυτή θέση, στην οποία δεν μπορεί να αναπτυχθεί στρατός, οι Συρρακιώτες τους υποδέχθηκαν με ισχυρά πυρά και τους καθήλωσαν.

Ο Κώστας Κρυστάλλης γράφει: «*Η πρώτη συμπλοκή έλαβε χώραν παρά την γέφυραν του Παπαστάθη εις τον ποταμόν Άραχθον, την δίοδον της οποίας υπερασπίσθη καρτερικώτατα ο καπετάν Ράγκος*».

Ο Δημ. Καρατζένης γράφει ότι ο Κ.Κ. πήρε την πληροφορία αυτή από τον Σπ. Τρικούπη και δεν ανταποκρίνεται στα πράγματα: «*Καθόσον και οι Τουρτούρης και Κουτσαλέξης παρουσιάζουν τον Ράγκον να υποχωρεί πρώτος από τις Καλαρρύτες όταν έφθασεν ο στρατός του Ισμαήλ και αστραπιαίως μετεδόθη εις τους μη απομακρυνθέντας ακόμη κατοίκους η είδησις αυτή και ο πανικός όστις τους κατέλαβε εξ αυτής "φούτζη Ράγκο". Το πιθανώτερον είναι ότι πρόκειται περί της συμπλοκής που έγινε στη θέση "Χαλάσματα" μεταξύ της δεξιάς πτέρυγος του Ισμαήλ και της προχωρημένης ομάδος των επαναστατών του Συρράκου*».

Οι Συρρακιώτες ένοπλοι, από τον Άγιο Γεώργιο όταν είδαν να κατεβαίνουν προς το χωριό τους οι Τουρκαλβανοί, αντελήφθησαν τον κίνδυνο και οπισθοχώρησαν στο χωριό για να καθυστερήσουν όσο μπορούσαν τον εχθρό, ώστε να δώσουν χρόνο για να φύγουν όλοι οι κάτοικοι, με ό-τι πρόχειρο μπορούσαν να πάρουν μαζί τους.

Επικεφαλής των αμυνομένων στο Συρράκο ήταν ο Γερομπαλωμένος από το Σύντεκνο του Καρπενησίου, ο οποίος είχε έλθει μαζί με τον

2. Ο υπερογδοηκοντούτης συνταξιούχος γραμματέας της κοινότητας, Μήτρος Παπαδημητρίου, διηγείται ότι, όταν προ του 1940 πήγε στη Γότιτσα, είδε εκεί μια βρύση κτισμένη όπως αυτές του Συρράκου. Του είπαν ότι είχε το καλύτερο νερό του χωριού και ότι την έλεγαν Συρράκο. Γεμάτος περιέργεια θέλησε να μάθει γιατί πήρε το όνομα αυτό. Τότε ένας γέροντας του είπε. «Το 1821, οι τοτιστινοί οπλοφόροι, που συνέπραξαν με τους Τούρκους εναντίον του Συρράκου, για να αρπάξουν περισσότερα αγαθά κατά τη λεηλασία, ενήργησαν συνεταιρικά και όταν όλοι μαζί μετέφεραν τη λεία τους στη Γότιτσα, κάθησαν να τη μοιράσουν σ' αυτό το μέρος, όπου ήταν μια πηγή. Κατά τη διανομή δεν συμφωνούσαν ποιός θα έπαιρνε ένα κομμάτι μεγάλης αξίας και μπροστά στο αδιέξοδο αυτό, έγινε η πρόταση και όλοι συμφώνησαν να το πουλήσουν και να κτίσουν αυτή τη βρύση».

Ράγκο. Ακολουθούμενος από οκτώ άνδρες, κλείστηκε με τους συντρόφους του σε ένα σπίτι, πρόβαλε αντίσταση και έφυγε τελευταίος. Στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων και ήταν ο μόνος από τους οπλαρχηγούς, που βοήθησε τους Συρρακιώτες.

Οι Τούρκοι έπεσαν στη λεηλασία του χωριού, στο οποίο υπήρχε μεγάλος πλούτος, κατέβασαν και πήραν ακόμα και τις καμπάνες των εκκλησιών και έτσι δόθηκε χρόνος στους κατοίκους να απομακρυνθούν. Η λεηλασία ήταν επίσημη προσφορά του τουρκικού κράτους προς τους ατάκτους μισθοφόρους, οι οποίοι κατά την ώρα της λεηλασίας εγκατέλειπαν οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα.

Στο Συρράκο αυτή την εποχή, πέρα από τα πλούσια νοικοκυριά του, ήταν συγκεντρωμένες μεγάλες ποσότητες μαλλιού και η παραγωγή ενός έτους υφασμάτων, τα οποία σε λίγο χρόνο, θα κατευθύνονταν στους τόπους διάθεσης. Επί πλέον, όπως γράφει ο Π. Αραβαντινός: *«Εις τας κώμας δε ταύτας ως εις θέσιν ισχυράν υπήρχον ήδη πλείστοι όσοι ευκατάστατοι Ιωαννίται, έχοντες μεθ' εαυτών το αξιολογώτερον της κινητής περιουσίας των. Ο Οθωμανικός στρατός πεσών εις την λαφυραγωγίαν (ήτις υπήρχεν ανυπολογίστου αξίας) έδωκε ικανόν καιρόν εις τους φεύγοντας ίνα απομακρυνθώσι και διαβώσι μέχρι θέσεων οχυρών».*

Οι πασάδες Χουρσίτ και Πλιάσσα φέρθηκαν πολύ σκληρά. Δεν περιορίστηκαν στην καταστολή της επανάστασης και τη λεηλασία των δυο χωριών. Έδωσαν διαταγή και κήκαν τα χίλια ωραία σπίτια και οι εκκλησίες.

Επιδίωξαν όμως και το φυσικό αφανισμό ή την αιχμαλωσία των κατοίκων τους. Στο Συρράκο διασώθηκαν από τη φωτιά, ο Ι.Ν. της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και πέντε ή έξι σπίτια.

Πολλοί, κυρίως κτηνοτρόφοι, πήγαν προς βορρά στη Φριγκοράσα, άλλοι μεταξύ αυτών ο Κωλέττης και ο Τσαπρασλής, πέρασαν τον Χρούσια. Από τις Καλαρρύτες πήγαν στο Ματσούκι και από τη θέση "Κριθάρια" και τις πλαγιές της Καρκαδίτσας έφτασαν στους Μελισσοουργούς και τα Θεοδώριανα. Μερικοί κρύφτηκαν σ' απόμερες σπηλιές της χαράδρας του Χρούσια, όπως η οικογένεια του Ιωάννη Μουστάκη. Από τότε η σπηλιά, που είναι πιο πάνω απ' τους μύλους πήρε το όνομά του. Ένα μέρος κατοίκων πήγαν στο πυκνό δάσος "γκαρτέτσο" που είναι στην ανατολική πλευρά της Πουλιάνας απέναντι από τις Καλαρρύτες. Αυτοί όταν είδαν το Συρράκο να καίγεται και άκουσαν πολύ κοντά τους Τούρκους, που πήγαιναν από τον Άγιο Γεώργιο στις Καλαρρύτες - ο δρομος περνούσε μέσα από το δάσος - αντελήφθησαν την τραγική τους θέση. Πανικόβλητοι κατόρθωσαν να κατεβούν στην Κιπίνα και από τους Χρηστούς να φτάσουν στους Μελισσοουργούς.

Κατασκήνωσαν στο δασωμένο ύψωμα "Αετός", νότια του χωριού, και έμειναν εκεί μερικές ημέρες.

Μετά την καταστροφή, ο Πλιάσσα κατέβηκε στους Χρηστούς. Από εκεί έστειλε στρατό στους Κτιστάδες και Ραφταναίους, για να βοηθήσουν την επιστροφή του Τοπάλ Γαρδίκη στην Πλάκα γιατί, όπως γράφει ο Κ. Κρυστάλλης, ο Μάρκος Μπότσαρης στις πλαγιές του Ξηροβουνίου

προξένησε μεγάλη φθορά στο στρατό του. Μετά τη μάχη του Ξηροβουνίου, ο Μπότσαρης έστειλε τον Τζαβέλα στα Τζουμέρκα και αυτός γύρισε στο Σούλι.

Στην περιοχή του χωριού Σχορέτσενα (Καταρράκτης) ο Τζαβέλας συναντήθηκε με τους οπλαρχηγούς Κουτελίδα και Μπακόλα και μαζί περίμεναν, απέκρουσαν και ανέτρεψαν τον επικουρικό στρατό, που έρχονταν στον Πλιάσσα από την Άρτα.

Ο Πλιάσσα συγκέντρωσε το στρατό του, έκαψε την Πράμαντα, στην οποία βρήκε μικρή αντίσταση και προχώρησε στους Μελισσοουργούς. Τα γυναικόπαιδα από τον "Αετό" έφυγαν για τα Θεοδώριανα. Οι ένοπλοι άνδρες που τα ακολουθούσαν, αντιστάθηκαν αρκετές ώρες στον Πλιάσσα, ο οποίος έκαψε την εκκλησία του χωριού και πολλά σπίτια. Από τους Μελισσοουργούς συνέχισε την καταδίωξη προς Θεοδώριανα.

Οι οπλαρχηγοί έστειλαν τα γυναικόπαιδα στο Βουργαρέλι και αυτοί υποχώρησαν στη στρατηγική θέση "Σταυρός". Εκεί περίμεναν το στρατό του Πλιάσσα. Έγινε μεγάλη μάχη. Οι πεντακόσιοι ένοπλοι Έλληνες απέκρουσαν και έτρεψαν σε φυγή τον τουρκικό στρατό. Με τη νίκη στο Σταυρό, παύει και η καταδίωξη των κατοίκων των δυο χωριών.

Οι δυο νίκες των Ελλήνων, στην αρχή της επανάστασης, στην Πλάκα και στο Σταυρό των Θεοδωριάνων, αποδεικνύουν ότι, όταν συγκεντρώνονταν ένα σημαντικό μέρος ενόπλων, από αυτούς που είχε σχεδιασθεί να πάρουν μέρος, οι Έλληνες νικούσαν.

Εάν υπολογίσουμε ότι οι Τούρκοι για να καταστείλουν την επανάσταση, έπρεπε να περάσουν από τον απόρθητο Άγιο Γεώργιο και την οχυρή κορυφογραμμή της Πρίζας, αποδεικνύεται ότι το σχέδιο στρατιωτικής στήριξης της επανάστασης ήταν άριστο.

Από επιπόλαια ενέργεια του Καλαρρυκιώτη προεστού Δημ. Φεγγάρη και του οπλαρχηγού Γιαννάκη Ράγκου, η επανάσταση εξερράγη προτού οι οπλαρχηγοί, οι οποίοι είχαν πάρει και χρηματικές προκαταβολές για τα έξοδα των σωμάτων τους, έρθουν στις θέσεις, που είχαν συμφωνήσει.

Ο Πλιάσσα, πέρα από τις διαταγές του αρχιστράτηγου, είχε ανάγκη να πετύχει μια σύντομη και εντυπωσιακή νίκη, για να στεριώσει και τη δική του θέση η οποία ήταν επισφαλής μετά την αποτυχία του, στη Λαγκάδα του Μακρυνόρους, να περάσει στη Στερεά Ελλάδα. Έδρασε με ταχύτητα και δεν έδωσε το χρόνο στους Έλληνες να ενισχυθούν και να πιάσουν τις κατάλληλες θέσεις.

Από στρατιωτικής πλευράς η επανάσταση των δυο κωμοπόλεων εξουδετέρωσε τη στρατιά του Πλιάσσα, η οποία προοριζονταν για τη Δυτική Ελλάδα. Την απασχόλησε δυο καλοκαιρινούς μήνες και την αποσυντόνισε, γιατί οι άτακτοι στρατιώτες της ήθελαν να εξασφαλίσουν το προϊόν της λεηλασίας τους. Επίσης από τις μικρομάχες που έγιναν, κυρίως για να προστατεύσουν τα γυναικόπεδα, αναδείχθηκαν μαχητές, οι οποίοι συνέχισαν τον αγώνα στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Από εθνικής σκοπιάς η επανάσταση των δυο χωριών ήταν η μονα-

δική στην Ήπειρο και αποδεικνύει το βαθμό της ελληνικής συνείδησης των κατοίκων. Η οποία είχε φτάσει στα ύψη εκείνα, που και ο πιο συνειδητός χάνει την λογική του. Οι Σουλιώτες είναι μια άλλη ιστορία.

Αυτή την ιστορική αλήθεια ας την προσέξουν μερικοί, οι οποίοι, χωρίς να ρίξουν μια ματιά στις ρίζες τους, επιπόλαια διατυπώνουν απόψεις χωρίς ιστορική βάση.

Με μεγάλη ικανοποίηση προ καιρού, διάβασα στην εφημερίδα "Η Καθημερινή" της Ελένης Βλάχου, άρθρο για την εθνική επέτειο, στο οποίο μνημονεύονταν και τα ολοκαυτώματα του Μεσολογγίου, των Ψαρών, της Νάουσας, των Καλαρρυτών και του Συρράκου.

Το 1930, που γιορτάστηκαν τα εκατό χρόνια του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους, στο Συρράκο και τις Καλαρρυτές διοργανώθηκαν εκδηλώσεις, για να τιμηθούν εκείνοι που τα έδωσαν όλα για μια ελεύθερη Ελλάδα. Στις εκδηλώσεις εκείνες την Κυβέρνηση αντιπροσώπευσε ο υφυπουργός Γενικός Δ/ντής Ηπείρου Καλεύρας. Τον συνόδευσαν πολλοί, μεταξύ αυτών και ο Πρεβεζάνος γυμνασιάρχης Χρ. Κοντός. Η κοινότητα του Συρράκου τους φιλοξένησε και τους απένειμε αναμνηστικό μετάλλιο.

Ιδιαίτερα τιμήθηκε ο Ιωάννης Κωλέττης. Τότε μεταφέρθηκε η προτομή του από την ανατολική πλευρά του Ι.Ν. του Αγίου Νικολάου στη σημερινή της θέση και, με δαπάνες της κοινότητας, εκδόθηκε σε φυλλάδιο πενήντα σελίδων η βιογραφία του, γραμμένη από το Νικόλαο Β. Πατσέλη, διπλωματούχο της "εν Παρισίοις σχολής των πολιτικών επιστημών".

Εγκατάλειψη του Συρράκου και επιστροφή των κατοίκων του το 1827-1828

Μετά τη νίκη των Ελλήνων στο Σταυρό Θεοδωριάνων την 4η Αυγούστου, σταμάτησε η καταδίωξη των κατοίκων του Συρράκου και άρχισε η προσφυγιά. Όσους μέχρι τότε έπιαναν οι Τούρκοι τους σκότωναν, όπως τον Γιάννη Λάμπρου, παππού του Σπύρου Λάμπρου, τον οποίο η δημοτική μούσα μοιρολόγησε:

*«Στους Καλαρρυτές τα βουνά
ακούονται μοιρολόγια
κι εκεί σιμά στα Γιάννενα
μεγάλα ξόδια ακούω
οτζάκι των Καλαρρυτών,
πραγματευτήν μεγάλον,
τον Γιάννη Λάμπρον ξακουστόν,
τον τρανοξακουσμένο».*

Οι Τούρκοι συνήθιζαν τους σημαντικούς, που συγκελάνε, να τους ανταλλάζουν με χρήματα ή με δικούς τους. Μετά από λίγο χρόνο ο Χουρσίτ ελευθέρωσε στην Πρέβεζα Έλληνες, μεταξύ αυτών την οικογένεια του Μάρκου Μπότσαρη, με αντάλλαγμα το χαρέμι του, το οποίο είχαν συλλάβει οι Έλληνες στην Τριπολιτσά. Οι Εβραίοι των Ιωαννίνων, όταν έμαθαν για την αιχμαλωσία του Λάμπρου, έσπευσαν να τον εξαγοράσουν. Οι Τούρκοι όμως, εξαγριωμένοι για την επανάσταση των δυο χωριών, τον σκότωσαν.

Από το Βουργαρέλι οι πρόσφυγες κατευθύνθηκαν στο Μεσολόγγι. Μερικοί έμειναν σε ενδιάμεσα μέρη της Αιτωλοακαρνανίας και της Ηπείρου, με τα οποία είχαν αυτοί ή οι συγγενείς τους κάποια σχέση, κυρίως επαγγελματική.

Τότε εγκαταστάθηκαν στην Πρέ-

βεζα οι οικογένειες των Συρρακιωτών και Καλαρρυτινών, που δούλευαν εκεί πριν από την επανάσταση. Μαζί με αυτές και άλλες.

Οι σχέσεις των Συρρακιωτών με την Πρέβεζα, χρονολογούνται από τις αρχές του 17ου αιώνα, ολοκληρώνονται όμως μετά το 1821. Από τότε γίνονται μόνιμοι κάτοικοι της Πρέβεζας και η παρουσία τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου είναι έντονη.

Από το Μεσολόγγι πολλοί πέρασαν στα Ιόνια νησιά και την Ιταλία. Γι' αυτούς έχω γράψει προ καιρού.

Το περασμένο καλοκαίρι πήγα στο μικρό νησί με τη μεγάλη ναυτική παράδοση, τον Κάλαμο, καταφύγιο πολλών Ελλήνων στις δύσκολες ώρες της επανάστασης. Είναι απέναντι από το Μύτικα Ξηρομέρου. Συνάντησα αρκετά μέλη της πολυπληθούς οικογενείας Γιαννιώτη, Συρρακιώτικης καταγωγής. Όλοι τους είχαν έλθει για διακοπές από διάφορα μέρη στα οποία είναι εγκατεστημένοι. Σήμερα στον Κάλαμο κατοικεί μόνο η οικογένεια του Σωτήρη Γιαννιώτη. Από την κουβέντα που είχα μαζί τους, μου έκανε εντύπωση η θέρμη με την οποία διατηρούν την παράδοση της καταγωγής τους. Ο Φώτης Γιαννιώτης, που κατοικεί από πολλά χρόνια στην Αυστραλία, λίγες ημέρες πιο μπιστά, μαζί με τη γυναίκα του, την κόρη του και τον Αυστραλό γαμπρό του, είχε πάει στο Συρράκο, να προσκυνήσει τον τόπο των προγόνων του και να πάρει λίγο χώμα για το μεγάλο ταξίδι, από το οικόπεδο του σπιτιού του. Το οικόπεδο αυτό είναι από τα λίγα, που δεν ξανακτίστηκαν μετά την καταστροφή.

Ο Δημήτριος Γιαννιώτης μας είπε ότι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δούλευε σε ένα πλοίο της γραμμής Πειραιά-Αλεξάνδρεια. Μια επιβάτης μεγάλης ηλικίας άκουσε να τον φωνάζουν Γιαννιώτη και τον ρώτησε από πού είναι. Της απάντησε, από τον Κάλαμο. Εκείνη με ζωηρό ενδιαφέρον του είπε ότι είναι συγγενείς και του διηγήθηκε ότι, μετά την καταστροφή του Συρράκου, οι Γιαννιώτες ήταν τρία αδέρφια, ο ένας εγκαταστάθηκε στον Κάλαμο, ο άλλος στην Ιθάκη και ο τρίτος στη Ζάκυνθο. Μετά αυτός ή το παιδί του εγκαταστάθηκε στα Κύθηρα. Η κυρία ήταν γόνος αυτού του κλάδου και είχε γεννηθεί στα Κύθηρα.

Μόνο στους Παξούς δεν γνωρίζω να πήγαν Συρρακιώτες, πιστεύω όμως, ότι και εκεί πήγαν από την Πάργα στην οποία κατέφυγαν αρκετοί. Από τότε έμειναν για πάντα τέσσερις οικογένειες Καλαρρυτινών και άλλες τόσες Συρρακιώτικες, του Βασταρούχα, του Μπάγκα (ο Αλέκος Μπάγκας ήταν επί δεκαετίες Δήμαρχος της Πάργας, μέχρι το θάνατό του), του Βαρλίγκα και του Σιάμου.

Στη Θεσπρωτία πήγαν αρκετοί, κυρίως στους Φιλιάτες, σε 25 οικογένειες τους υπολογίζει ο Ιωάν. Λαμπρίδης («εν διαφόροις πολίχναις και κώμαις της Θεσπρωτίας από του 1821 διασπαρείσαι»). Ο Βασίλης Κραψίτης γράφει: «Απ' τις Καλαρρυτινές και το Συρράκο ήλθαν πολλές οικογένειες κι εγκαταστάθηκαν εδώ, τον καιρό της δίωξής τους. Έτσι σχηματίζεται ο πρώτος πυρήνας του ελληνικού στοιχείου, που φουντώνει, γίνεται πολυπληθέστερο του μουσουλμανικού και παρουσιάζει στο Φι-

λιάτι την πρώτη χριστιανική κοινότητα, το 1875».

Μέχρι τότε τους Φιλιάτες τους κατοικούσαν μουσουλμάνοι και γύφτοι. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν όλοι σε ένα σημείο των Φιλιατών, το οποίο με τον καιρό έγινε το κέντρο της πόλης και το έλεγαν στα Βλάχικα. Η επιλογή τους να εγκατασταθούν εκεί ανάμεσα σε μουσουλμάνους δεν ήταν τυχαία. Διέγνωσαν τις ευκαιρίες που τους δίνονταν για εμπορικές δραστηριότητες και τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής.

Πενήντα χρόνια μετά την εγκατάστασή τους, οι Φιλιάτες είχαν τους περισσότερους χριστιανούς κατοίκους στη Θεσπρωτία, αλλά και συνολικά. Από την κοινωνία των Βλάχων αυτών της Θεσπρωτίας αναδείχθηκαν σημαντικοί οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες της περιοχής. Από την Παραμυθιά ξεκίνησε ο Καλαρρυκιώτης Βούλγαρης, που ίδρυσε τα μεγάλα καταστήματα χρυσοχοΐας στην Ιταλία.

Οι Συρρακιώτες, που έμειναν στην επαναστατημένη Ελλάδα και συνέχισαν το αγώνα, για να μπορέσουν να ζήσουν, ανέπτυξαν, όσο βέβαια το επέτρεπαν οι συνθήκες, τις παραδοσιακές ασχολίες τους. Γι' αυτό διασκορπίστηκαν σε πολλά μέρη. Λόγω της διασποράς τους αυτής δεν συγκρότησαν δικό τους στρατιωτικό σώμα κι έτσι δεν δόθηκε η ευκαιρία να αναδειχθούν από τις τάξεις τους σημαντικοί στρατιωτικοί ηγέτες.

Αρκετοί Συρρακιώτες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Ηλείας, όπως η οικογένεια του ποιητή Γ. Ζαλακώστα, ο οποίος υπηρέτησε στο σώμα του οπλαρχηγού Παπασταθοπούλου, άλ-

λοι εγκαταστάθηκαν στο Άργος και το Ναύπλιο, όπως η οικογένεια του Ιωάν. Κωλέττη, οι πιο πολλοί όμως εγκαταστάθηκαν στην Αιτωλία και υπηρέτησαν στο σώμα των Βλάχων Ασπροποταμιτών, υπό τον Νικόλαο Στουρνάρη και τον Χριστόδουλο Χατζηπέτρο.

Τα χωριά του Ασπροποτάμου, μαζί με το Συρράκο, τις Καλαρρύτες και το Μέτσοβο, συναποτελούσαν την περιοχή του Μαλακασίου. Εκεί οι Χατζηπέτροι ήσαν οι κορυφαίοι του τόπου. Ο Δ. Κόκκινος γράφει: «*Το 1819 ο Χρ. Χατζηπέτρος εμυήθη εις την Εταιρίαν υπό των κατ' εκείνην επίσης την εποχήν γενομένων Φιλικών εξαδέλφων του Τουρτούρη και Κωλέττη*». Το σωστό είναι ότι, ο Τουρτούρης είχε ανήψια τους Κωλέττη και Χρ. Χατζηπέτρο. Στα γειτονικά χωριά του Ασπροποτάμου, από πολλά χρόνια ήταν η έδρα του αρματολικιού του Μαλακασίου, γι' αυτό υπήρχαν άνδρες των όπλων.

Μετά τη μάχη στο Σταυρό Θεοδωριάνων, ο Ισμαήλ Πλιάσσα στράφηκε εναντίον της επανάστασης του Ασπροποτάμου. Οι Ασπροποταμίτες πολέμησαν ηρωικά, έμειναν όμως και αυτοί αβοήθητοι και τα χωριά τους υποτάχθηκαν στους Τούρκους με συμφωνία. Οι ένοπλοι κατέβηκαν στην Αιτωλία και αποτέλεσαν σοβαρό ένοπλο σώμα. Το σώμα αυτό ήταν μέσα στο Μεσολόγγι. Κατά την έξοδο του Μεσολογγίου σκοτώθηκε ο Ν. Στουρνάρης. Η πολιτεία για να τον τιμήσει, έδωσε τ' όνομά του στο γνωστό δρόμο, κοντά στο Πολυτεχνείο. Γραμματικός του ήταν ο γνωστός, από τα ιστορικά του ενθυμήματα, Νικ. Κασομούλης. Μετά τον Στουρνάρη ανέλα-

βε την αρχηγία ο Χριστ. Χατζηπέτρος, ο οποίος με τη μάχη της Πέτρας στη Βοιωτία έκλεισε τον ένοπλο αγώνα της επανάστασης.

Μετά την επανάσταση, όλοι οι Ασπροποταμίτες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Αγρινίου, μαζί με αυτούς και αρκετοί Συρρακιώτες. Η πολιτεία για να τους τιμήσει, τους έδωσε το δικαίωμα να εκλέγουν δικό τους βουλευτή. Τελευταίος βουλευτής του Σωματείου των Ασπροποταμιτών εξελέγη ο Ι. Σωμάκης το 1862.

Οι Συρρακιώτες, που συνέχισαν τον ένοπλο αγώνα στην επαναστατημένη Ελλάδα, ήσαν πολλοί και πήραν μέρος σε όλες τις μάχες της Στερεάς και του Μωριά.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, προ της μάχης του Πέτα το 1822, έδωσε εντολή στον Χρήστο Κωλέττη «να καταγράψει όλους τους οπλοφόρους Συρρακιώτες αγωγιάτας δια τα άλογα όπου ήλθαν να φορτώσουν ζωοτροφάς και πυρετόβουλα δια τον καπετάν Μάρκον». Από τις πληροφορίες αυτές φαίνεται ότι η συμμετοχή των Συρρακιωτών, στην εκστρατεία, που κατέληξε στη συμφορά του Πέτα, ήταν μαζική.

Ο Γ. Γαζής στο "Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασης" γράφει: «Εκ του Συρράκου διέπρεψαν υπό τον Καραϊσκάκη εις τον αγώνα ο χιλίαρχος Ζήνων Κοσμάς και ο υποχιλίαρχος Δήμος». Από τους πίνακες αγωνιστών, που έφερε στο φως της δημοσιότητας ο Δημήτριος Φ. Καρατζένης, προκύπτει ότι ο υποχιλίαρχος είναι ο Δήμος Αυδής, που προήχθη στο βαθμό αυτό το 1825. Για τον Κοσμά Ζήωνα, δεν έχουμε σαφή στοιχεία. Με το όνομα Κοσμάς αναγρά-

φεται ο Σερακιώτης ή Ραβαλής, αξιωματικός 6ης τάξης. Ο ταγματάρχης χωροφυλακής Νικ. Ζαλακώστας «εφοίτησε εις την στρατιωτικήν σχολήν, απ' όπου εξήλθεν υπολοχαγός πεζικού την 1ην Οκτωβρίου 1828». Ταγματάρχης της χωροφυλακής ήταν και ο ποιητής Γεώργιος Ζαλακώστας. Η χωροφυλακή συγκροτήθηκε από αγωνιστές της επανάστασης.

Άλλοι βαθμοφόροι ήταν: ο Δημήτριος Στεροδήμας, λοχαγός, ο Γεώργιος Σουμαλεύρης, αξιωματικός-μπουλουκτζής, ο Τζόγκας ή Παληκώστας Κων/νος, αρχηγός ομάδας στρατιωτών συμπατριωτών του, ο Ιωάννης Ντουραμάνης, αξιωματικός τάξης 7ης. Υπαξιωματικοί ήταν: ο Βάγκος Κων/νος 2ας τάξης, ο Δούλης Χρήστος (του απενεμήθη και αριστείον ανδρείας), ο Σερετόπουλος Δημήτριος και ο Στεροδήμας Κων/νος. Πεντηκόνταρχοι οι Γονύτζος Μήτρος, Λαγούδης Γεωργάκης και Συρρακιώτης Χρήστος. Εικοσιπένταρχος ο Λαγούδης Γιάννης. Δέκαρχοι οι Βασίλγος Γεώργιος, Φιτσώρης Νικόλαος και Χατζής Βασίλειος. Πένταρχοι οι Αντωνίου Στέργιος και Ιωάννου Χρήστος. Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Ι. Καποδίστρια και τη συγκρότηση τακτικού μισθοφορικού στρατού, μαζί με τα παραπάνω στελέχη, κατατάχθηκαν στο στρατό και 45 αγωνιστές Συρρακιώτες ως στρατιώτες.

Η κατάταξη 70 αγωνιστών στο στρατό, υποδηλώνει το μεγάλο αριθμό των Συρρακιωτών, που πήραν μέρος στην επανάσταση αλλά και την άθλια οικονομική θέση στην οποία είχαν περιέλθει. Τα ονόματα των στρατιωτών αυτών είναι τα εξής:

- 1) Αντωνίου Πέτρος
- 2) Βασιλείου Αναστάσιος
- 3) Γεωργίου Αργύρης
- 4) Γεωργίου Βασίλειος
- 5) Γεωργίου Ιωάννης
- 6) Γεωργίου Σπύρος
- 7) Γεωργίου Χριστόδουλος
- 8) Γεωργοσάκος Χρίστος
- 9) Γώλος Δημοστάθης
- 10) Δημητρίου Κώστας
- 11) Δημοτσώλης Χρίστος
- 12) Ζαλακώστας Δημήτριος
- 13) Ζακαλώστας Χρήστος
- 14) Ιωάννου Αναστάσιος
- 15) Ιωάννου Βαγγέλης
- 16) Καραμανόπουλος Βασίλειος
- 17) Καραμανόπουλος Χρήστος
- 18) Κόγιας Κώστας
- 19) Λαγούδης Δημήτριος
- 20) Μαγγίνας Νικόλαος
- 21) Μαυρογιάννης Λουκάς
- 22) Μογρίνος Νικόλαος
- 23) Μπούντας Γεώργιος
- 24) Μπούντας Χρήστος
- 25) Μπαρμπούτης Δημήτριος
- 26) Πάης Αθανάσιος
- 27) Πλής Κώστας
- 28) Πομότης Αναστάσιος
- 29) Σερακιώτης Θεόδωρος
- 30) Σιούτας Ιωάννης
- 31) Σταυρόπουλος Γιάννης
- 32) Σταύρου Αθανάσιος
- 33) Στερογιάννης Νικόλαος
- 34) Συγγούνας Μήτρος
- 35) Συρακιώτης Μήτρος
- 36) Σώρεντας Γιάννης
- 37) Τέφας Θανάσης
- 38) Τέφας Θωμάς
- 39) Τζότζος Γεώργιος
- 40) Τσαμίρας Κώστας
- 41) Φαρμάκης Αναστάσιος
- 42) Χολέβας Γιάννης
- 43) Χολέβας Νικόλαος

44) Χριστοδούλου Παναγιώτης

45) Χρόνης Δήμας

Στο φάκελό του Ιωάννη Σιούτα, υπάρχουν πιστοποιητικά στα οποία αναγράφεται ότι, δυο αδέρφια του, που υπηρετούσαν στη Φρουρά του Μεσολογγίου, σκοτώθηκαν κατά την έξοδο. Επίσης του Χρ. Καραμανόπουλου, που πολέμησε σε πολλές μάχες υπό τον Θ. Κολοκοτρώνη, στη μάχη της Κορίνθου σκοτώθηκαν ο πατέρας του κι ένας εξάδελφός του.

Πόσοι Συρρακιώτες ένοπλοι πήραν μέρος στην επανάσταση και πόσοι σκοτώθηκαν δεν θα το μάθουμε ποτέ.

Μετά τη Συνθήκη του Λονδίνου, 6 Ιουλίου 1827, με την οποία αποφασίστηκε η ίδρυση Ελληνικού Κράτους και τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, 8 Οκτωβρίου 1827, έπρεπε οι Συρρακιώτες να σκεφθούν και το δικό τους μέλλον. Η απόφαση ήταν δύσκολη. Ο Ι. Κωλέττης τους πρότεινε να τους αποκαταστήσει σε εύφορη γη, στην περιοχή της Λαμίας. Αρνήθηκαν γιατί δεν ήταν αγρότες και δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές δραστηριότητές τους.

Τελικά οι Συρρακιώτες της επαναστατημένης Ελλάδας ακολούθησαν τρεις δρόμους. Για τους πιο φτωχούς ήταν ο στρατός. Πολλές από τις οικογένειες, που είχαν συγκροτήσει, σε διάφορα μέρη, ένα υποφερτό νοικοκυριό έμειναν εκεί για πάντα. Τριάντα με σαράντα οικογένειες όμως, πήραν την τραγική απόφαση να γυρίσουν στο ακατοίκοιτο Συρράκο και να ξανακτίσουν τα σπίτια τους, στην ολόμαυρη ράχη του, που όλα αυτά τα χρόνια «τριγυρνούσε η δόξα μονάχη».

**Τραγικές συνθήκες
μετά το γυρισμό**

*«Οι βλάχοι τώρα εφύγανε,
πάνε κατά τον Βάλτο
Κι' όντας θ' αλλάζουν οι καιροί
θε να γυρίσουν πίσω
Να φκιάσουν άλλες εκκλησιές,
να χτίσουν άλλα σπίτια»*

Οι Συρρακιώτες, που γύρισαν στο χωριό τους ήξεραν τί πρέπει να κάνουν για να αναστήσουν την οικονομία του. Τα μάλλινα υφάσματα είχαν ακόμη ζήτηση και ικανοποιητικά κέρδη. Αντιμετώπισαν όμως δυο σοβαρά και ζωτικά προβλήματα.

Πρώτον την απόκτηση κεφαλαίου, για να ξεκινήσουν τη δουλειά τους και να ανοικοδομήσουν τα σπίτια τους. Ευνοϊκοί παράγοντες στην προσπάθειά τους αυτή, ήταν το καλό όνομα, που είχαν και η συνεργασία τους με τους εγκατεστημένους σε άλλα μέρη Συρρακιώτες.

Δεύτερο μεγάλο πρόβλημα ήταν η αναρχία, που κυριαρχούσε σ' όλη την Ήπειρο. Η μεν εξεύρεση κεφαλαίου ήταν δική τους δουλειά. Η αναρχία όμως ήταν μια κατάσταση, που δε μπορούσε ούτε ο Πασάς των Ιωαννίνων να την αντιμετωπίσει. Ο σύγχρονος της εποχής εκείνης, Π. Αραβαντινός γράφει ότι οι Αλβανοί «ουδόλως εψήφουν τας διοικητικές αρχάς» και ότι ο Σατράπης της Ηπείρου «ηπειλείτο και διέτρεχε κίνδυνον τις ιδίας του ζωής, έγκλειστος διάγων εν τω φρουρίω καθότι το πλείστον μέρος των σωματοφυλάκων και στρατιωτών του υπήρχον σχετικοί φίλοι, συγγενείς και ομόφρονες των Αλβανών, όσοι τότε κατεπόνουν και ελήιζον τους Χριστιανικούς λαούς της Ηπείρου». Για να αν-

τιμετωπίσει την κατάσταση αυτή ο Κιουταχής Πασάς κάλεσε τους λησταντάρτες στο Μοναστήρι (Μπιτώλια) για να τους πληρώσει τους μισθούς, που τους χρωστούσε από τη συμμετοχή τους στις εκστρατίες κατά της ελληνικής επανάστασης. Εκείνοι ανυποψίαστοι πήγαν και στις 5 Μαΐου 1830 βρήκαν το θάνατο «πλείονες των χιλίων». Παρά το σκληρό αυτό κτύπημα η αναρχία συνεχιζόταν. Ο Ατέμπεη, ο οποίος έχασε αδελφό στο Μοναστήρι, με πολλούς ενόπλους, μπήκε στα Γιάννενα και τα λεηλάτησε. Πολλοί Αλβανοί λησταντάρτες πέρασαν τα ελληνικά σύνορα και επανήλθαν μαζί με Έλληνες ληστές. Οι συμμορίες αυτές το 1833 μπήκαν στην Άρτα, όπου «εληλάτησαν τους πολίτας ανεξαιρέτως και διέμειναν επί τινας ημέρας εκείσε αταράχως».

Η αναρχία ήταν όχι μόνο περιοριστικός παράγων στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων, στον ευρύτερο χώρο, από τους Συρρακιώτες αλλά κτύπησε και το ίδιο το χωριό τους.

Ο Κ. Κρυστάλλης γράφει σχετικά με την κατάσταση αυτή η οποία κλόνισε ακόμα και τις μεταξύ των Συρρακιωτών σχέσεις. «Οι κάτοικοι του Συρράκου, στερούμενοι τότε χρημάτων και καταπιεζόμενοι υπό των Τουρκαλβανών, ηναγκάσθησαν να δώσουν εις αυτούς ομολογίας εγγράφους επ' ονόματι διαφόρων οπλαρχηγών των, αίτινες μέχρι του έτους 1840 εσχημάτισαν το ποσόν γροσίων 500.000 περίπου, κεφάλαιον και τόκοι, όπερ ωνομάσθη μουκαντέμ μπόρτζι. Ότε δε έφθασαν αι λήξεις των Τουρκαλβανών προς πληρωμήν του χρέους, οι Συρρακιώται

τη συμβολή του εν Ιωαννίνους εμπορευομένου τότε μεγαλώνυμου πατριώτου των Κ. Αναμίχα απεφάσισαν να εκποιήσωσι τα οικόπεδα των μη επιστρεψάντων μετά την επανάστασιν συμπατριωτών των και εκ της αξίας αυτών πληρώσωσι το προς τους Τουρκαλβανούς καταναγκαστικόν χρέος των. Αλλά το διάβημα τούτο δυσηρέστησε τους εν τη αλλοδαπή Συρρακιώτας, οίτινες έκτοτε ψυχρῶς εδείχθησαν προς τους εν τη πατρίδι εγκατεστημένους».

Πολλές φορές Έλληνες ενεργούσαν λεηλασίες και μόνοι τους. Το 1838, γράφει ο Π. Αραβαντινός, ο Καταραχιάς, «η μάστιξ της Θεσσαλίας εν τη ληστρική του ταύτη περιόδω» ήλθε στην Ήπειρο, μαζί με τα δυο Τσαπόπουλα, τον Τσοχίλα και τον Κουταβά, και ακολουθούμενοι από 60 οπλοφόρους «τοποθετήθηκαν εις βουνόν πλησίον του Συρράκου». Εκεί στο λημέρι τους, τους έκλεισαν οι Δερβεναγάδες της Θεσσαλίας και Ηπείρου με 2.000 άνδρες. Αντιστάθηκαν δυο ημέρες. Στην τελευταία επίθεση, σκοτώθηκε ο Δερβέναγας της Θεσσαλίας Σιμισόμπεης. Τότε οι Τούρκοι τη νύκτα έφυγαν και οι Έλληνες επέστρεψαν στη Θεσσαλία.

Ο Κ. Κρυστάλλης συνεχίζει για την αναρχία: «Ακριβῶς κατά την δύσκολον εκείνη εποχήν ανεφάνη εν Συρράκω και αισχροτάτος τις πατριώτης, ο Γ. Μακρυδήμας, όστις εσκέφθη να συγκαλέση περί αυτόν και τινας άλλους οικογενειάρχας και αποφασίζοντες να εξισλαμισθῶσι, λόγω ότι δεν ηδύναντο να υποφέρουσι τας επιδρομάς των Τουρκαλβανών. Αλλ' ότε το μυστικόν διεδόθη και είδεν ο Μακρυδήμας την κοινότητα

σύμπασαν εξανισταμένην κατά του σκοπού του και απειλούσαν να φονεύση τους πρώτους συλλαβόντας την ολεθρίαν ταύτην ιδέαν, απεσύρθη και παρητήθη της πραγματοποιήσεως αυτής. Εν τούτοις ολίγον πριν κατώρθωσεν ο άθλιος να εξισλαμίση ένα των κατοίκων, τον λεγόμενον Γιάννην Κουτρούμπαν, επί του αφανούς τάφου του οποίου, έξω της κωμωπόλεως, ρίπτουσιν ακόμα ανάθεμα οι Συρρακιώται».

Με αυτές τις δυσμενείς συνθήκες, οι οποίες μπορούσαν να κάμψουν την οικονομία ενός τόπου, το Συρράκο και η οικονομία του είχαν συνεχή πρόοδο. Γιατί η ατμομηχανή (μάλλινα υφάσματα) του τραίνου της οικονομίας του Συρράκου, ήταν πολύ δυνατή και είχε έμπειρους και ικανούς οδηγούς. Όταν στην αρχή της επανεγκατάστασής τους, οι Άλβανοί ζητούσαν χρήματα, αυτοί τους έδωσαν ομόλογα και όταν τα ομόλογα έπρεπε να εξοφληθούν, πούλησαν τα οικόπεδα αυτών, που δεν επέστρεψαν στο χωριό τους. Έτσι η οικονομία του χωριού δεν επιβαρύνθηκε και άνοιξαν το δρόμο για την παραπέρα ανοικοδόμηση του Συρράκου.

Προ δεκαετίας δημοσιεύθηκε στους "Αντίλαλους του Συρράκου" συμφωνητικό πώλησης, από την κοινότητα, με ημερομηνία 29 Ιουλίου 1842, ενός ακινήτου του Μήτρο Παρδάλη, αντί 1.400 γροσίων στον Απόστολο Γκαρτζονίκα. Ξαναδημοσιεύω μεγάλο μέρος του κειμένου αυτού γιατί έχει σχέση με ένα γεγονός με πολλές προεκτάσεις, που απασχόλησε και συνεκλόνησε χρόνια την κοινότητα του Συρράκου, συνετέλεσε ό-

μως ευεργετικά στην πρόοδο του χωριού:

«*Δια του παρόντος πωλητικού γράμματος φανερώνει η χώρα Συρράκου κοινώς ότι κατά την παλαιάν επικρατούσαν συνθήειαν της χώρας μας, ουζρί και κανόνι του Βαλδίου μας, όπου εσυνήθιζεν η χώρα μας να πουλεί τα υποστατικά των φευγάτων πατριωτών, διά του αναλογούντος από το κοινόν παλαιών Μουκαντάμ Μπόρτζι της χώρας και κατά το Ιλιάμ όπου εδόθη της χώρας μας παρά του κραταιού δηλ. Μεχκιμί, δι' έλλειψιν του Μήτρου Παρδάλη από του αναλογούντος κοινού χρέους, σήμερα η χώρα του πουλή το οσπίτιον με τα σύνορά του καθώς το εξουσίαζεν αυτός ο ίδιος και το παραδίδει εις καθαράν πούλησιν του κυρίου Αποστόλου Γκαρτζονίκα δια γρόσια χίλια τετρακόσια τα οποία εμέτρησεν εις την κάσαν της χώρας» ... «Εάν δε ουδέποτε τύχει να έλθει κανένας κληρονόμος του άνω ειρημένου Μήτρου Παρδάλη και θελήσει να ενοχλήσει και κατατρέξει τον άνω αγοραστήν, υποσχεται η χώρα να τον βοηθήσει να υπερασπισθει καθ' όλους τους τρόπους και έξοδα δια τα δίκαια όπου έχει και να μείνει η αγορά του αμετάτρεπτος και απαρασάλευτος από του νυν και εις τον αιώνα τον άπαντα».*

Η αιτιολογία και η μέθοδος με την οποία η κοινότητα πωλούσε ξένες ιδιοκτησίες είναι θέμα μελέτης της νομικής επιστήμης. Η μεγάλη ζήτηση αγοράς οικοπέδων με τα ερείπια των παλαιών οικοδομών, από κτηνοτρόφους και νέα νοικοκυριά, υποδηλώνει τη μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, ο οποίος από την αρχή συνεχώς αυξάνονταν. Με την απο-

γραφή του 1831, που έκανε το Τουρκικό Κράτος, το Συρράκο είχε 115 οικογένειες ή φωτιές (εστίες) και οι Καλαρρύτες μόνο 28.

Στα χρόνια της εγκατάλειψης του Συρράκου, οι κτηνοτρόφοι καταπάτησαν όλα τα χωράφια και όταν το χωριό ξανακατοικήθηκε επέμεναν να καταπατούν τις ιδιοκτησίες αυτών που δεν γύρισαν. Δεδομένης της πολύ μικρής έκτασης των ιδιοκτησιών, η γεωργία δεν μπορούσε να ευδοκμήσει ανάμεσα από τη σαρωτική κτηνοτροφία. Τελικά βρέθηκε η λύση, όλα τα χωράφια που ήταν πάνω από το χωριό να γίνουν βοσκοτόπια και όσα ήταν στην Πουλιάνα να δοθούν στη γεωργία. Για τα χωράφια, που ήταν στο Παλαιοχώρι δεν υπήρχε θέμα.

Με τη διευθέτηση των δυο σοβαρών κοινωνικο-οικονομικών θεμάτων, του οικιστικού και γεωργοκτηνοτροφικού, η ανάπτυξη του Συρράκου προχώρησε με πιο γρήγορους ρυθμούς.

Ανασυγκρότηση τη δεκαετία του 1840

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1840, το Συρράκο ήταν και πάλι ένα πολυάνθρωπο χωριό, με εκατοντάδες οικογένειες και ανοικοδομημένα τα περισσότερα σπίτια του.

Δεν επανήλθαν οι έμποροι γιατί δεν είχαν κανένα λόγο να χαλάσουν τα νοικοκυριά τους στους τόπους της δουλειάς, και να στείλουν τις οικογένειες σε τόπο κατεστραμμένο και χωρίς ασφάλεια.

Από τις τρεις κύριες ασχολίες των κατοίκων προσδιορίζονταν και οι κοινωνικές ομάδες, οι οποίες αποτε-

λούσαν την κοινωνία του χωριού.

Οι ραφτάδες, συνεχώς αναπτυσσόμενοι οικονομικά και πολιτιστικά, πλησίαζαν τα προεπαναστατικά επίπεδα ζωής. Οι κτηνοτρόφοι δοκιμάζονταν. Τα προϊόντα τους είχαν μικρή ζήτηση. Η παραγωγή των κτηνοτροφικών προϊόντων της Ηπείρου αυξήθηκε γιατί ανέπτυξαν την κτηνοτροφία και άλλα χωριά. Μεγάλα καταναλωτικά κέντρα δεν υπήρχαν. Το βιοτικό επίπεδο ήταν χαμηλό, ανάλογη και η κατανάλωση. Δεν γίνονταν εξαγωγές του τυριού, που παράγονταν τότε και ήταν γνωστό από την αρχαιότητα. Οι αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν πόσο πολύτιμη τροφή είναι το τυρί και του έδιναν θεική καταγωγή. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Αρισταίος, γιός του Απόλλωνα και της νύμφης Κυρήνης, είναι εκείνος, που ανακάλυψε το τυρί. Η οικονομική κατάσταση των κτηνοτρόφων βελτιώθηκε αργότερα, με το κεφαλοτύρι, που το ανακάλυψε ο Συρρακιώτης Κοσβογιάννης. Το κεφαλοτύρι έφερε νέα εποχή στην κτηνοτροφία, ανοίγοντας πολλούς δρόμους.

Η ευημερία των κυραντζήδων (αγωγιατών) εξαρτόνταν κυρίως από το εμπόριο του ευρύτερου χώρου, το οποίο μετά το 1820 βρίσκονταν συνεχώς σε χαμηλά επίπεδα. Η μεγαλύτερη μεταφορά τα χρόνια εκείνα ήταν της ξυλείας, από τα νεροπρίονα του ανατολικού Ζαγοριού στα Γιάννενα και σε άλλα μέρη. Εκτός από εμπορικό κέντρο, στα Γιάννενα τότε κατασκευάζονταν πολλές οικοδομές. Η ανοικοδόμηση των Γιαννίνων άρχισε μετά την κατασκευή των στρατών στα Λιθαρίτσια. Από τη φωτιά του 1820 είχε καταστραφεί μεγάλο

μέρος της πόλης και μετά η συστέγαση των Τούρκων στρατιωτών στα σπίτια των κατοίκων πάγωσε την ανοικοδόμηση για αρκετά χρόνια. Η μεταφορά της ξυλείας άρχιζε τον Ιούλιο και κρατούσε περίπου τρεις μήνες. Συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του αιώνα μας, όταν η ρόδα έφτασε στα δάση.

Οι κυραντζήδες ήταν εκατοντάδες, γιατί το Συρράκο είχε περίπου τρεις χιλιάδες μουλάρια, και αποτελούσαν κοινωνική ομάδα, που συμμετείχε στις αποφάσεις του χωριού. Αυτό αποδεικνύεται από την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1843, η οποία έχει δημοσιευθεί στους "Αντίλαλους του Συρράκου" κι έχει ως εξής: «Φανερώνομεν ημείς οι καθυποφαινόμενοι από τα τρία συνάφια της χώρας μας ραφτάδες, πιστικοί και ξυλοφόροι, ότι θέτομεν δεκατιστάς τους κυρίους...». Η λέξη συνάφι έχει τουρκική ρίζα, *esnaf*, σημαίνει χειροτέχνης και κατ' επέκταση συντεχνία, κοινωνική τάξη.

Σε μια εποχή που καταβάλλονταν μεγάλες προσπάθειες, από τους μορφωμένους, να απόβληθούν οι ξένες λέξεις από την ελληνική γλώσσα, ο συντάκτης του κειμένου απέφυγε να γράψει κυραντζήδες, όπως έλεγαν τότε τους αγωγιατές, και έφτιασε την, όχι και τόσο πετυχημένη, ελληνική ονομασία ξυλοφόρος, από την κύρια μεταφορά που γίνονταν όταν όλες οι οικογένειες των αγωγιατών ανέβαιναν στο Συρράκο.

Η ραφτάδικη διοίκηση του χωριού συχνά έρχονταν σε προστριβές με τα άλλα συνάφια, κυρίως όμως με τους κτηνοτρόφους, για το ύψος του δικαιώματος βοσκής (προβατονόμιο)

και με τον κάθε κτηνοτρόφο για τον αριθμό των προβάτων του. Για να αμβλύνει τις αντιπαραθέσεις αυτές η Δημογεροντία, ζήτησε από την τουρκική διοίκηση των Γιαννίνων να εκλεγεται και δεύτερος πρόεδρος, από τους κτηνοτρόφους. Κατ' αυτό τον τρόπο, όταν ο Πασάς των Γιαννίνων καλούσε τους προέδρους των κοινοτήτων, για να τους αναγγείλει την αύξηση του φόρου, από το Συρράκο πήγαιναν και οι δυο πρόεδροι μαζί και ήταν αλληλέγγυοι απέναντι του Πασά.

Από το απόσπασμα απόφασης της 12ης Ιουλίου 1843 και του συμφωνητικού της 10ης Ιουνίου 1843 που ακολουθεί, προκύπτει ότι, για τα θέματα εκείνα που ενδιέφεραν όλους τους κατοίκους, η Δημογεροντία του χωριού καλούσε γενική συνέλευση των κατοίκων και έπερναν την απόφαση όλοι μαζί. Κατ' αυτό τον τρόπο ο πολίτης του Συρράκου, μόνιμος ή εποχιακός κάτοικος, έπαιρνε ενεργό μέρος στις αποφάσεις και δεν ήταν μόνο δέκτης ή θεατής.

Ο δημοκρατικός τρόπος με τον οποίο παίρνονταν οι αποφάσεις και ασκούσαν η αυτοδιοίκηση του Συρράκου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, χρήζει ιδιαίτερας προσοχής και μελέτης.

Το επίπεδο και η ποιότητα της οργάνωσης της κοινότητας και γενικότερα της κοινωνίας του Συρράκου αντικαθρεπτίζεται στο συμφωνητικό της 10ης Ιουνίου 1843. Από το κείμενο αυτό φαίνεται η ιατροφαρμακευτική πολιτική της κοινότητας, η οποία συναντάται σε πολύ λίγα χωριά της Βαλκανικής τον καιρό εκείνο. Παράδειγμα τα χωριά του νομού της Πρέ-

βεζας, όπου ο γιατρός ήταν άγνωστος μέχρι το 1896 στο Θεσπρωτικό και στις αρχές του αιώνα μας εγκαταστάσθηκε στη Φιλιππιάδα. Απόσπασμα του συμφωνητικού αυτού έχει ως εξής:

«Δια του παρόντος συμφωνητικού Γράμματος, ημείς οι υποφαινόμενοι αφ' ενός μέρους κοινώς οι εγκατοίκιοι χώρας Συρράκου και Παλαιοχώρι και αφ' ετέρου ο φυσικός ιατρός κ. Κων/νος Τζιαπραζλής ότι εσυμφωνήσαμε να σταθή Ιατρός εις την χώραν μας με τα επόμενα άρθρα δια χρόνον ένανε.

Αον. Ο διαληφθείς Ιατρός Κων/νος Τζιαπραζλής υπόσχεται να επισκέπεται τους ασθενείς χώρας εκείνους όπου ήθελον τον προσκαλέση και όσας επισκέψεις κάμη να πληρωθή προς εξήκοντα παράδες την κάθε μίαν επίσκεψιν και την τιμήν των φαρμάκων ως πωλούνται εις τα φαρμακοπωλεία Ιωαννίνων.

Βον. Υπόσχεται εισέτι ο ρηθείς Ιατρός να πηγαίνη να επισκεφθή και εις Παλαιοχώρι ασθενείς οσάκις τον προσκαλέσουν παρομοίως ως τους εγκατοίκιοις χώρας ειμί μόνον είναι χρέος οι προειρημένοι Παλαιοχωρίται να τον πάρουν και να τον φέρουν με τα άλογά των και με την ζωοτροφίαν των και δια πληρωμήν επισκέψεως να του δώσουν την αξίαν των ιατρικών ωσαύτως ως ανωτέρω είπαμεν.

Γον. Οι χωριανοί κοινώς υπόσχονται να του δώσουν δια ετήσιον μισθόν γρόσια τρεις χιλιάδες -3.000- κατά προηγουμένην τριμηνίαν, τουτέστιν...» «Υπόσχονται εισέτι να του δώσουν και οσπίτιον αρμόδιον εις την επιστήμην του δια να κατοική,

του οποίου το ενοίκιον θέλει πληρωθεί από την κοινότητα της χώρας.

Δον. Οσάκις ο Ιατρός δεν έχει ασθενείς εις την χώραν, έχει ελεύθερον να υπάγη και εις τα περίχωρα να επισκεφθή όσους τον προσκαλέσουν και να πληρώνεται κατά την θέλησίν του».

Με δύο λόγια ο γιατρός θα έπαιρνε για ένα χρόνο 3.000 γρόσια από την κοινότητα και σπίτι. Από κάθε επίσκεψη θα έπερνε εξήντα παράδες. Την ίδια αμοιβή θα έπαιρνε και από τους Παλαιοχωρίτες, παρ' όλο που ήθελε τρεις με τέσσερις ώρες να πάει και άλλες τόσες να γυρίσει.

Και ενώ τα πράγματα μπήκαν σε καλό δρόμο και προχωρούσαν συνεχώς βελτιούμενα, προς το τέλος της δεκαετίας αυτής προέκυψε μεγάλος κίνδυνος για όλη την Ήπειρο. Το καλοκαίρι του 1847, γράφει ο Π. Αραβαντινός, «εξερράγη επανάστασις ή ανταρσία των Αλβανών, η τολμηρότερα και κινδυνωδεστέρα πάσης άλλης ην εγέννησεν ο τόπος ούτος». Οι Αλβανοί της Ηπείρου, ζήτησαν από την τουρκική κυβέρνηση να τους απαλλάξει από την υποχρεωτική θητεία τους στον τακτικό στρατό και να μην τους φορολογεί γιατί με την κατάργηση των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων στερήθηκαν οικονομικών πόρων. Τα αιτήματά τους αυτά δεν έγιναν δεκτά και επαναστάτησαν. Η ανταρσία αυτή των Αλβανών η οποία έμεινε στην ιστορία ως επανάσταση του Γκιωλέκα, υποθάλφθηκε και από τον τότε πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος γνώριζε καλά πρόσωπα και καταστάσεις της περιοχής.

Ο Ι.Φ. Δημάρατος γράφει: «Ο τότε εν Ελλάδι μέγα ισχύων Ηπειρώ-

της πρωθυπουργός, Ιωάννης Κωλέττης ηθέλησε, να επιδιώξει συνεννόησιν μετά των νοτίων Αλβανών, όπως ούτοι επαναστατήσωσι κατά της τουρκικής κυριαρχίας και βοηθούμενοι υπό του ελληνικού κράτους και του τότε εν Ιταλία αναφανέντος προστάτου πάσης ελευθερίας Ιωσήφ Γαριβάλδη αποσπασθώσιν από της Τουρκίας και ενωθώσι μετά της Ελλάδος». Ο αρχηγός της επανάστασης, Γκιωλέκας, γεννήθηκε στο Κούτσι του Δελβίνου, ήταν ελληνικής καταγωγής, αφού είχε εξισλαμισθεί ο παππούς του. Από την περιοχή αυτή ξεκίνησε και η ανταρσία. Ο Ι.Φ.Δ. συνεχίζει: «Εκ παραλλήλου συνήχθησαν εις το Δέλβινο οι αρχηγοί των Αλβανών και υπέγραψαν αναφορά προς τον Βασιλέα Όθωνα, εν η διεκτραγωδούντες τα δεινά, διελάλουν ενώπιον Θεού και ανθρώπων την απόφασίν των να επαναστατήσωσι κατά της Τουρκίας και να ενωθώσι μετά της Ελλάδος. Κέντρον των συνεννοήσεων τούτων υπήρξεν η Πρέβεζα». Ο πρόξενος της Ελλάδας Σούτσος ήλθε σε συνεννόηση με τους Αλβανούς, με μεσολαβητές τους Πρεβεζάνους, Αναστάσιο Γερογιάννη Ιατρό και τον Πέτρο Σκέφερη έμπορο. Οι δυο αυτοί άνδρες λόγω των ασχολιών των είχαν πολλές γνωριμίες με Αλβανούς και μπορούσαν να επικοινωνούν χωρίς να τους υποψιαστούν.

Ο θάνατος του Ιωάν. Κωλέττη και η στάση της Αγγλίας συνετέλεσαν ώστε να μείνουν οι Αλβανοί αβοήθητοι και η ανταρσία, στην οποία συμμετείχαν όλοι οι Αλβανοί της Ηπείρου, να κατασταλεί από τον τακτικό στρατό ύστερα από σφοδρές μάχες.

Η ανταρσία είχε μεγάλο οικονομικό και διπλωματικό κόστος, γιατί η Τουρκία έκανε μεγάλες συγκεντρώσεις στρατού και έδειξε τις αδυναμίες του τουρκικού κράτους, την ώρα που απειλούσε την Ελλάδα, με αφορμή το επεισόδιο Μουσούρου.

Μετά την καταστολή της ανταρσίας αποκαλύφθηκε ο ρόλος των Α. Γερογιάννη και Π. Σκέφερη και φυλακίστηκαν στα Μπιτώλια (Μοναστήρι) *«Ο μεν πλούσιος Π. Σκέφερης εξηγόρασε την παλιννόστησιν, ο δε Γερογιάννης εστάλη μετά πολλούς μήνες ετοιμοθάνατος εις Πρέβεζα όπου ετελεύτησε»*. Επίσης εξορίστηκε και ο Τσάμης Αχμέτ Ντίνος, αρχηγός της γνωστής οικογένειας των Ντιναίων στην Πρέβεζα. Με δαπάνες του κτίστηκε το Γενί Τζαμί, κοντά στον Άγιο Κωνσταντίνο το 1844. Απόγονός του είναι η Σαφέντ Μαυρομμάτη.

Ευτυχώς από την τετράμηνη ανταρσία των Αλβανών με τις πολλές και σφοδρές συγκρούσεις, δεν ανακόπηκε η ανοδική πορεία του Συρράκου.

Το Συρράκο στις δεκαετίες του 1850 και 1860

Στις δεκαετίες του 1850 και 1860 η οικονομία των μόνιμων κατοίκων Συρράκου συνεχώς βελτιώνονταν, ενώ των εποχιακών κτηνοτρόφων και αγωγιατών η οικονομία συνθλιβόταν ανάμεσα στα περιορισμένα όρια, που διαμορφώθηκαν την εποχή αυτή και του αυξανόμενου πληθυσμού των.

Με την απελευθέρωση της Αιτωλοακαρνανίας, το εμπόριο και η κτηνοτροφία της Ηπείρου έχασαν μια περιοχή η οποία μέχρι τότε ανήκε

στον κύκλο δράσης του Ηπειρώτικου εμπορίου και είχε πλούσιες βοσκές (*«Ο Μάμαλης απ' τ' Αγραφα στη Λεπενού τα πήγε»*). Επίσης η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και σ' άλλα χωριά της Ηπείρου περιόρισε τις θερινές βοσκές των κοπαδιών του Συρράκου.

Αυτή την εποχή σπάνια μετανάστευε Συρρακιώτης κτηνοτρόφος. Η κτηνοτροφία του περιορίστηκε στα όρια που μπορούσαν να συντηρήσουν οι θερινές βοσκές του Συρράκου και όσες άλλες κοντινές ήταν διαθέσιμες για ενοικίαση.

Το πρόβλημα της αύξησης του πληθυσμού συνεχώς οξύνονταν και προέκυψε θέμα απασχόλησης. Το 18ο αιώνα ανάλογο πρόβλημα αντιμετώπιστηκε με τη μετανάστευση των κτηνοτρόφων και στη συνέχεια με το πέρασμα πολλών στις μεταφορές. Η κατάσταση αυτή άρχισε να βελτιώνεται από την επόμενη δεκαετία. Η τυροκόμηση του μανουριού (κεφαλοτύρι) έδωσε δουλειά σε εκατοντάδες ανέργους ή υποασχολούμενους κτηνοτρόφους. Το γάλα είχε ζήτηση και βελτιώθηκαν οι τιμές του.

Το βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο των δυο κοινωνικών ομάδων ήταν ανάλογο με το οικονομικό και με τον τρόπο ζωής. Η κάθε μια αποτελούσε το δικό της κόσμο και είχε το δικό της πολιτισμό, ανεξάρτητα από τις όποιες διαστρωματώσεις, με επακόλουθα όπως γράφει ο Ι. Λαμπρίδης: *«Επιγαμίες μεταξύ των δύο τούτων τάξεων ουδέποτε συνάπτονται. Τουναντίον δε υπάρχουσιν έριδες και διαμάχες προς αλλήλας και μετά θάνατον διατηρούμεναι. Δι' ο και κηδείες της μιας δεν παρηκολούθει η ετέρα»*.

Επιγαμίες άρχισαν να γίνονται αργότερα όταν με την ανάπτυξη του τυρεμπορίου και την αγορά μεγάλων εκτάσεων γης, ορισμένες οικογένειες από την τάξη των κτηνοτρόφων απέκτησαν πλούτο και άλλαξαν τρόπο ζωής. Από τα χρόνια εκείνα (1867) γνωστή είναι η περίπτωση των γονέων του ποιητή μας Κώστα Κρυστάλλη. Οι επιγαμίες αυτές ήταν σπάνιες και γι' αυτό ο Ι. Λαμπρίδης, που έγραψε δέκα χρόνια και πλέον μετά τον γάμο του Δημ. Κρυστάλλη, γράφει ότι «ουδέποτε συνάπτονται».

Όταν γίνονταν γάμοι στο Συρράκο, οι μεν μόνιμοι κάτοικοί του χόρευαν στο Χοροστάσι οι δε κτηνοτρόφοι στις αυλές των σπιτιών τους και τούτο όχι γιατί τους το απαγόρευαν αλλά γιατί δεν μπορούσαν να σταθούν στο επίπεδο ραφτάδικου γάμου. Τα πράγματα άλλαξαν τη δεκαετία του 1890, όταν η κοινωνία των ραφτάδων ήταν σε οικονομική και πληθυσμιακή κάμψη και η τάξη των κτηνοτρόφων άρχισε να κυριαρχεί όχι μόνο με τον όγκο της αλλά και με τις άλλες δραστηριότητες μελών της. Ο πρώτος γάμος κτηνοτρόφων που έγινε όπως και των ραφτάδων στο Χοροστάσι, ήταν το 1891 του Νικόλα Δ. Νίκα. Οι γονείς του ζεύγους ήταν ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων γης από το 1881 και υπερείχαν σε πλούτο των ραφτάδων, που είχαν μείνει στο Συρράκο την εποχή εκείνη.

Έριδες και διαμάχες όταν έγραψε ο Ι. Λαμπρίδης, υπήρχαν σε όλα τα χωριά της περιοχής και όχι μόνο στο Συρράκο με τις δυο κοινωνικές τάξεις. Αυτό προκύπτει και από δημοσίευμα της εφημερίδας "Φωνή της

Ηπείρου" της 25-9-1892, το οποίο δημοσίευσε στους "Αντίλαλους του Συρράκου" ο κ. Αθ. Δέμος και έχει ως εξής:

«Αλλά το κακόν είναι ότι αι κοινότητες αυταί αι Ελληνικαί και αι Βλαχικαί κατασπαράσσονται εσωτερικώς υπό μυρίων εμφυλίων παθών, τα οποία έχει ενσπείρει μεταξύ των, δίκην κακής μητρύας, η δουλεία. Εις το Συρράκον, την πατρίδα του Κωλέττη και του Ζαλοκώστα, οι κάτοικοι αυτού ερίζοντες από πέντε περίπου ετών τώρα περί των βοσκών, είχαν διαιρεθή κυριολεκτικώς εις δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα και εις τοιούτον είχαν έλθει λυσσαλέον μίσος εναντίον αλλήλων, ώστε κατήντησαν ν' αντεπεξέλθωσιν όχι μόνο διά των δικαστηρίων, αλλά και διά των όπλων ενίοτε».

Για να εξαλείψει τις διαμάχες ο επίσκοπος Πανάρετος, τοποτηρητής του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Γρηγορίου, συνοδικού τότε στην Κωνσταντινούπολη, περιόδευσε τα χωριά.

«Εις διάστημα τριών ημερών κατά τας οποίας έμεινεν ο επίσκοπος εν Συρράκω, επεράτωσε το μέγα της ειρηνοποιήσεως έργον του. Καώρθωσε πράγματι να τους συμφιλιώση. Την δε τρίτην ημέραν υπό τας ευχάς και τας ευχαριστίας των ευγνωμονούντων κατοίκων ανεχώρησε δια Κράψη, Προσβάλαν, Γότισταν κ.λπ. όπου βεβαίως επέτυχε το όμοιον».

Αυτή την εποχή στη δύση και στη Βαλκανική διακρίνονται στο εμπόριο και στις τραπεζικές εργασίες πολλοί Συρρακιώτες, των οποίων οι οικογένειες δεν είχαν γυρίσει στο Συρράκο μετά την καταστροφή. Θα αναφερθώ επιλεκτικά στην οικογένεια των Γε-

ωργίου και Δημητρίου Σ. Τοπάλη, οι οποίοι διατηρούσαν τραπεζικό γραφείο στην Κέρκυρα, γιατί μέλη της ήταν ευεργέτες του Συρράκου και του Έθνους.

Το έτος 1857 πέθανε ο Γεώργιος και συνέχισαν τις εργασίες της τράπεζάς τους, ο γιός του Σπύρος με τον αδελφό του Δημήτριο. Με την έναρξη της Κρητικής επανάστασης του 1866-69, ο Δημήτριος με το από 13-12-1866 γράμμα του προς τη Φιλική Εταιρία (Κεντρική Επιτροπή του Γένους), που είχε συσταθεί για να ενισχύσει την επανάσταση, τους δήλωνε ότι διέθετε 10.000 δραχμές με τον όρο ότι θα αγορασθούν δυο κανόνια στα οποία θα χαραχθούν τα ονόματα Συρράκο στο ένα και Ανδρικόπουλος στο άλλο. Η Φιλική Εταιρία με το από 23-12-1866 γράμμα της του γνωρίζει ότι «η Εταιρία αποδέχεται τους όρους του αληθούς τέκνου της Ηπείρου Κ.Σ. Τοπάλη της προσφοράς των 10.000 προς αγοράν δύο πυροβόλων, εφ' ων εγχαραχθούνται τα ονόματα Συρράκων και Ανδρικόπουλος, κατά την επιθυμίαν του δωρητού. Δια του ποσού αυτού ν' ανοιχθή πίστωσης εν Παρισίοις προς Κ.Μ. Ροδοκανάκη (Α-42 εις Παρισίους)».

Η πίστωση αυτή ανοίχθηκε στον τραπεζιτικό οίκο του Χιώτη Κ.Μ. Ροδοκανάκη στο Παρίσι, στα ονόματα των Φιλικών Λέοντος Μελά, Ηπειρώτη αντιπροέδρου της Εταιρίας, του πρώην υπουργού Οικονομικών Γ.Κ. Τισσαμενού και του Γ.Α. Βασιλείου, στο αρχείο του οποίου βρέθηκε η αλληλογραφία αυτή και φυλάσσεται στο Μουσείο Μπενάκη (αρχείο Γ.Α. Βασιλείου 151/Φ1/158). Το γράμμα

αυτό στάλθηκε στον Δημήτριο Σ. Τοπάλη στην Κέρκυρα και είναι πολύ κακογραμμένο. Ο Δημήτριος φαίνεται ότι ενέργησε για λογαριασμό του τρίτου αδελφού Κ.Σ. Τοπάλη γιατί το γράμμα κλείνει ως εξής: «*Εκφράζομε τας εκ μέρους της πατρίδος ευχαριστίας προς τον δωρητήν Κ.Σ. Τοπάλην*» για τον οποίο ο Ι. Λαμπρίδης αργότερα γράφει ότι «*εξ ακατανομάστου φιλοτιμίας ηυτοκτόνησεν εν Τεργέστη απωλέσας την περιουσίαν αυτού*».

Στον ίδιο φάκελο του Μουσείου Μπενάκη υπάρχει γράμμα του υποπροξένου της Ελλάδας στην Πρέβεζα Ι.Ν. Ιγγλέση προς την «εν Αθήναις Κεντρική Επιτροπή του Γένους» το οποίο αναφέρεται σε έρανο των κατοίκων της Πρέβεζας, τον ίδιο χρόνο και για τον αυτό σκοπό:

*«Εν Πρεβέζη τη 14η Οκτωβρίου 1866
Αδελφοί εν ελευθερία*

Τά τε παρεπιδημούντα και τα εγχώρια ενταύθα γνήσια της πατρίδος τέκνα αυθορμήτως εδήλωσάν μοι την επιθυμίαν να συνεισφέρωσι τη μεσολαβήσει μου τον οβολόν των εκ της ενεστώσης της πατρίδος ανάγκης. Επήνεσα την πρόθεσίν των και απεδέχθην προθύμως την εντολήν των.

Μέχρι σήμερον εισεπράχθησαν δραχ. δύο χιλιάδες (αρ. 2.000) κατά την συμφωνίαν των νομισμάτων. Το ποσόν τούτο αποστέλλω σήμερον προς τον εν Λευκάδι Κύριον ... Σταματόπουλον με την εντολήν να διαθέση αυτό κατά τας παρ' ημών δοθησομένας οδηγίας.

Αποβλέπων εις την αχρηματίαν του τόπου θεωρώ την συνεισφοράν τούτων λίαν γενναίαν, η γενναϊότης μάλιστα τινών τούτων, ων τα ονόμα-

τα επιφυλάττομαι να δημοσιεύσω εν αρμοδίω χρόνω, είναι παντός επαί-νου ανωτέρα.

Ελπίζω περί τα τέλη Σεπτεμβρίου θα ενεργήσω και δευτέραν αποστολήν. Η επιθυμία των συνδρομητών είναι να χρησιμεύση η συνεισφορά των εις τον καταρτισμόν Εθνικού στόλου, ούχ ήττον αφίεται υμίν η ελευθερία της διαθέσεως των συνεισφορών των υπέρ άλλων εθνικών σκοπών.

Τον κατάλογον εν ώ υπάρχουν εν εγγεγραμμένα είτε ιδιοχείρως είτε δι' άλλου τα ονόματα των συνδρομητών και τα ποσά των συνδρομών των επιφυλάττομαι να επιδείξω υμίν όταν οι περιστάσεις με φέρωσιν εις Αθήνας. Μολονότι δεν αμφιβάλλω ότι θέλετε τηρήση την εχεμύθειαν της άνω συστάσεως, ούχ ήττον προς εκπλήρωσιν έργου συνειδήσεως παρακαλώ υμάς τούτο.

Ασπαζόμενος υμάς αδελφικώς
διατελώ πρόθυμος αδελφός
I.N. Ιγγλέσης»

Τα γράμματα αυτά μας φέρνουν στο κλίμα μιας κρίσιμης εποχής για το Έθνος και μας φανερώνουν πως πλούσιοι και φτωχοί Ηπειρώτες προσέφεραν χρηματική βοήθεια «παντός επαίνου ανωτέρα». Τα βρήκε στο Μουσείο Μπενάκη και μου έστειλε φωτοτυπίες ο συνταξιούχος δικηγόρος και κατ' επανάληψη Γεν. Γραμματέας υπουργείων Σταύρος Βασιλειάδης ο οποίος γεννήθηκε στην Πρέβεζα από μάνα Συρρακιώτισσα.

Για τον Σπ. Γ. Τοπάλη ο Κ. Κρυστάλλης γράφει: «Το δε παρθεναγωγείον εσύστησεν εν έτει 1878 ο εν Βιέννη παρεπιδημών βαθύπλοτος Συρρακιώτης Σπυρίδων Γ. Τοπάλης

επ' ονόματι της συζύγου αυτού Σοφίας, αλλά μετά πέντε έτη δυσαρεστηθείς μετά των συμπατριωτών του, επαύσατο αυτού». Ο Σπ. Γ. Τοπάλης ήταν μεγάλος εθνικός ευεργέτης. Η Εφημερίδα "Φωνή της Ηπείρου" που εκδίδονταν στην Αθήνα γράφει: «Ο κ. Δημήτριος Καλλιφορνάς θα εκθέση υποψηφιότητα δια το αξίωμα του Δημάρχου Αθηνών. Η επιτυχία αυτού θέλει τα μέγιστα ευχαριστήσκει και τους Ηπειρώτας με τους οποίους συνδέεται δια της συζύγου αυτού, θυγατρός του εκ Συρράκου κ. Τοπάλη, ο οποίος είναι ο μόνος Έλληνας όστις κατά τον Ελληνοτουρκικόν πόλεμον (1897) διέθεσεν υπέρ του έθνους 300.000 δραχ. από τας οποίας το μεγαλύτερον μέρος διέθεσεν υπέρ των ατυχησάντων Ηπειρωτών προς περίθαλψιν των οποίων ουχί ολίγους κόπους κατέβαλε και ο Δημ. Καλλιφορνάς» (Αντ. Συρ. Αθ. Δέμος).

Για να αντιληφθούμε το μέγεθος της προσφοράς του, αναφέρω ότι ο ευεργέτης Σπ. Μπαλτατζής, δέκα χρόνια αργότερα, είχε εκτιμήσει την αξία του σπιτιού του (σημερινά γραφεία ΝΔ, καφεενείο "Ολύμπια" και κουρείο Κίκερη) σε 15 χιλιάδες δρχ.

Ο γαμπρός του Δημ. Μ. Καλλιφορνάς (1842-1902), γόνος της παλαιάς και μεγάλης αθηναϊκής οικογένειας των Καλλιφορνάδων, μέλη της οποίας αναδείχθησαν βουλευτές, υπουργοί και δήμαρχοι της Αθήνας, ήταν από το 1879 βουλευτής Αττικής και υπουργός εκκλησιαστικών και δημόσιας εκπαίδευσης (1893-1895) στην κυβέρνηση του Χαρ. Τρικούπη.

Η οικογένεια Τοπάλη, δεν έδωσε στο Έθνος μόνο χρήμα αλλά και αίμα. Τοπάλης ήταν ο Κερκυραίος εθε-

λοντής λοχαγός των Γαριβαλδινών, που σκοτώθηκε στο Δρίσκο το 1922 μαζί με τον επίσης Κερκυραίο λοχαγό και ποιητή Λορέντζο Μαβίλη.

Το 1854 με τον Κριμαϊκό πόλεμο, στην Ήπειρο έγινε η μεγαλύτερη και καθολικότερη επανάσταση της εποχής της Τουρκοκρατίας. Αρχηγός ήταν ο Θεωδώρακης Γρίβας και συμμετείχαν όλοι οι Ηπειρώτικης καταγωγής αξιωματικοί του ελληνικού στρατού, οι οποίοι τυπικά είχαν παραιτηθεί από τις τάξεις του.

Οι Συρρακιώτες πήραν μέρος στην επανάσταση αυτή, παρ' ότι είχαν περάσει λίγα χρόνια από την καταστροφή του χωριού τους και τον γυρισμό τους από την επαναστατημένη Ελλάδα.

Ηγέτης των Συρρακιωτών ήταν ο γιατρός Κων. Κόμνας. Ο Κόμνας ήταν γιατρός στην Πρέβεζα και έχαιρε μεγάλου σεβασμού και εκτίμησης. Πέθανε άγαμος και πτωχότερος απ' ότι ήταν όταν άρχισε να ασκεί την ιατρική. Κείμενα, που αναφέρονται σε υποθέσεις της γυναίκας του αδελφού

του Σπύρου, το ένα στον Κατή της Πρέβεζας (1868) και η διαθήκη της, γραμμένη από τον Αθανάσιο Αθανασιάδη-Μάνο (1882), από τους σημαντικότερους και πιο μορφωμένους Πρεβεζάνους της εποχής εκείνης ενώπιον προκρίτων, αναγράφουν: «*Αικατερίνη Σπ. Κόμνα ανδραδέλφη του εξοχοτάτου ιατρού Κ. Κόμνα*».

Ο Κ. Κόμνας πήγε στο Συρράκο, όπου γιατρός τότε ήταν ο Δημ. Ζαλοκώστας και συγκρότησε στρατιωτικό σώμα εκατό ανδρών. Όταν έμαθε ότι ο αρχηγός της επανάστασης με τριακόσους άνδρες κυκλώθηκε στο Κουτσελιό, εννιά χιλιόμετρα από τα Γιάννενα, από μεγάλες τουρκικές δυνάμεις και κινδύνευε να χαθεί, έτρεξε να τον βοηθήσει και μαζί με τους αδελφούς Ζήκου που τους ακολουθούσαν 500 άνδρες τον έβγαλαν από τη δύσκολη θέση. Όταν η επανάσταση εξέπνευσε στην Ήπειρο, με το σώμα του συνέχισε τον αγώνα στη Θεσσαλία. Εκεί αρχηγός ήταν ο στρατηγός Χριστόδουλος Χατζηπέτρος.